NARODNA BIBLIOTEKA

KNJIGA XXII

MATO VODOPIĆ

TUŽNA JELE

POVIJEST GRUŠKA

(ČETVRTO IZDANJE)

S PREDGOVOROM Dr. A. HALERA
I PISMOM IVA VOJNOVIĆA

DUBROVNIK 1934

MATO VODOPIĆ

TUŽNA JELE

POVIJEST GRUŠKA

S PREDGOVOROM Dra A. HALERA
I PISMOM IVA VOJNOVIĆA

ČETVRTO IZDANJE

DUBROVNIK 1934

ŠTAMPARIJA „JADRAN“ DUBROVNIK.

I

Mato Vodopić[1]

Glavna i najznačajnija nota Vodopićeva pjesničkoga talenta, najistinskije njegovo umjetničko ganuće koje mu pokreće ličnosti i zadahnjuje stranice onim specijalno dubrovačkim dahom, to je D u b r o v n i k: život dubrovačkoga puka, dubrovački običaji i dubrovačka priroda. Vodopić je, u neku ruku, preteča Iva Vojnovića, profinjenoga pjesnika melanholije, zasićene vizijama davne ljepote i gospodstva koja trepti nad mrtvim gradom. Ali dok ovoga posljednjega nadahnjuje propast dubrovačke slobode i uzmicanje visoke aristokratičnosti, oduhovljene prvoklasnom kulturom, pred materijalističkom amerikanizacijom Dubrovnika, Mata Vodopića je nadahnuo čedni život maloga dubrovačkoga puka, kakav se razvijao polovinom XIX vij. Njegov su pjesnički svijet: majstori na ondašnjem gruškom brodogradilištu (škaru), bivši mornari, otvrdnuli u olujama sviju strana svijeta; mornarske žene, u vječitom predanju za svojim domaćim na dalekim morima, brbljave, duhovite i dobra srca; konavoski seljani, lukavi i napržice, sa svojim patrijahalnim običajima. Taj mali Vodopićev svijet živi prostim životom, u ravnovjesju tradicionalnih pogleda na svijet i naslijeđenih vjerskih osvjedočenja, živi smireno i umire razabrano, brblje i ogovara, šali se i ruga: na posijelima uz crnu kavu, na gozba-

---

[1]). Mato Vodopić rodio se u Dubrovniku g. 1816 Bio je župnik u raznim mjestima dubrovačke okolice. Umro je g. 1893 kao biskup dubrovački.

ma i svetkovinama, na paši i na poslu, — a sve je to ozareno dobrodušnim smiješkom pjesnikovim, punim tople ljubavi i samilosti za svoje junake. Nema još, doduše, u Vodopiću Vojnovićeve nervozne diferenciranosti; ali je u njegovim djelima prvi put došla do izraza poezija novoga Dubrovnika u nekoliko likova i prizora priličnе umjetničke vrijednosti.

Mnogi su kritičari poricali Vodopiću književne kvalitete, tvrdeći da je on samo folkloran pisac. Kako je nastalo to mišljenje?

Pojedinosti u opisivanju narodnih običaja, podrobnost u tumačenju narodnih institucija, bilježenja narodnih izraza često mirišu na metode folklorista. No Vodopić ne ostaje pri tome. Iza ovakovih mjesta osjetimo najednom živ pokret i topli ritam života. Tako, na primjer, u glavi gdje opisuje božićne običaje u Konavlima (»Marija Konavoka«) pričanje počinje nešto suho, ali dolazak staroga Matije, prošnja djevojke, ganuće obaju staraca — sve to oživljuje najednom cijelu situaciju, i stranicama prostruji svježi dah života. Vuk u neprestanim pripremama na otmicu, Matija u obrani svoje djevojke, Konavoke koje na paši zadijevaju suludu staricu, gruške žene pri crnoj kavi, stari pomorac sa svojim: »Cristo santo«, mala Bele sa lepiricom svileno-zelenih krila, iako često na brzu ruku nabačeni, likovi su u kojima kuca topla krv i oko kojih prši neka blaga atmosfera simpatije kojom ih ovija pisac. Među najljepše stranice njegove »Tužne Jele« ide bez sumnje opis jedne olujne noći. Prizor je izrađen svježim i sugestivnim potezima:

»Nema daha vjetra, mrtva je tišina, ali ubitna i teška. Sa udaljenog obzorja na zapadu rijetka munja sjeknu, te, pružajući plamene trakove sjemo i tamo, gmiže kroz oblake, prodire ih, za časak, ko za rugo, rasvijetli i pokaže ti kakva se sila otuda sprema, pa te vrže u crnje tamnilo i veći strah. Mnogo nakon sijevanja čuje se tutnjavina, sprva iz duboka, pak sve to bliže i bliže, dok napokon, jednu uru prije zore, sijevanje i grmljavina sastadoše se zajedno, a vjetar zapadni snažno dune. Još kada tutnjavina bijaše nastala oglasivati se jače tamo preko Šipana, u većem dijelu kuća od Kantafika do Krsta pojaviše se svijeće, prozori pričnu se otvarati, pa nakon malo i kutnja vrata, kroz koja vidiš promicati negdje jedno čeljade, negdje dvojicu«.

Proto Božo zove Gružane da mu pomognu osigurati protiv oluje brik (velika jedrenjača) koji je bio istegnut na kraj zbog popravka. Dok munje sijevaju, grom tutnji i u gruškim kućicama žene škrope blagoslovjenom vodom »proć nevjeri«, moleći se za svoje pomorce na putu, mladost se gruška penje na jarbole i skida im dijelove da ih oluja ne polomi. Obavivši posao zaklanjaju se u shranu prota Boža gdje, dok vani bijesni ekvinocij, zbijaju šale i pripovijedaju zgode iz svoga teškoga života. Osobito je plastično ispričana oluja koju je doživio jedan prisutni bivši mornar. Onaj brod sa zavijenim jedrima, prepušten pomahnitalim elementima u mračnoj zimskoj noći, kapetan i »nostromo« koji dočekuju ogromne volove što se ruše na lađu da ih presijeku, veliki morski slapovi što se slijevaju u brod i odnose mu pasaru (lađicu), mornari što, izbečenijem očima, bulje u guste tmine, uz pucanje gromova, uz huku vjetra i mora, sve je to nacrtano brzim, mornarski krepkim rečenicama, odavajući umjetničku ruku.

Uopće, cijela ova glava, s olujom koja se približava, s morskim manevrisanjem, s gruškim kućicama u kojima se pale svijetla, sa ženama što mole, s onom »plavčicom na šest vesala koja se nazire na svijetlu munje« i u kojoj »mornari voze veljačko sidro da pripomognu drugo« vrlo

je daleko od folklora. Tu je život, tu je more i mornar sa svojom neizrecivom i tajanstvenom poezijom.

Ovdje treba svakako spomenuti povratak broda s daleka puta koji se približava Dubrovniku, pozlaćen zrakama ranog sunca, sa razvijenim bijelim jedrima, pozdravljajući pucanjem iz topova »Gospu od Milosrđa«, pomorsku zaštitnicu, da počine u domaćoj luci kao »ubava gospođica nakon notnjega plesa:«

»Sunce je pomolilo iza Žarkovice i zrakama sjajnijem udarajući u jedra pulaki, pozlati ih. Reko bi da drijevo (lađa) bijaše oćutjelo sunčani pozdrav, jer pod dahom istoga vjetra naperi se sprva u vis, kô da bolje ogleda sunce, pak onda zaronivši s nosom u valove, u slap oko sebe, rastjera ih, i čim naprijed zaplovi, gibne malo na desnu, pak na lijevu, i odvrati mu pozdrav«.

Vodopić vrlo suptilno osjeća dubrovački pejsaž i crta ga živim šarama:

»Lijepo ti li je o svanuću sa Gorice! Nad tobom je čisto jugoslavjansko nebo bez oblaka: zlato-rudo na istoku, gasi se i plavi pomalo kako odmiče put visine; na srijedi razvija se u modro, koje opeta, na zapadu slazeći, tamni tamni pri dnu, gdje s morem grli se, sinje ostaje s rubom crvenkastijem. Pod tobom je jadransko more, od istoka preko juga do zapada kraja mu ne dosižeš, a na jutarnjoj tišini val za valom tiho gibajući, krasno odsijeva ti svu nebesku boju. — Od sjevera do istoka brda ustavljaju ti pogled, ali pobrđem sela namještena čarobno izgledaju kroz vlažnu maglu od sunca još ne rastrgnutu.«

Vodopićeva je umjetnička ličnost sastavljena od neke tankoćutne bolećivosti (bez plačljive sentimentalnosti), od neke delikatne patetičnosti; ali se ova ne iscrpljuje u samoj sebi, jer uzmiče pred jednom jačom osobinom njegova temperamenta: pred vedro nasmijanim humorom. Radi toga, Vodopićev pogled na svijet djeluje utješno i pomirljivo izvjesnom uravnoteženom kršćanskom smirenošću, u kojoj trepti mladenačko zdravlje. Karakteristično je za njega da u »Tužnoj Jeli« bolesnica ostaje prilično nevidljiva, dok se gotovo veći dio novele razvija u Jelinu predsoblju, ili izvan njene kuće. Nije možda slučajno da Vodopić vrlo rado prikazuje svoje junake pri jelu i piću.

Vodopićeva patetičnost ispoljava se osobito u crtanju glavnih ženskih likova. Naročito su nježno zamišljene Jele i Marija, premda nereljefne, jer glavni motiv nije do kraja izrađen. Interesantne su ljubavne scene u »Mariji Konavoci«. Ova, na primjer, odiše nekom gotovo biblijski jednostavnom poezijom:

»Marija nasuprot uzdigne k njemu svoje modre oči, i sklapajući ruke na koljena, nekoliko žalostivo odvrgne mu: — Hvala ti, Bože! Zar se ne spominješ kad sam ti pod Kamenom glavicom kod kladenca tvrdu božiju vjeru dala ili s tobom, ili nikudar. Ja misao nijesam promijenila, a poznaješ me i sam da sam na riječi.«

Jele je odrasla skromno i povučeno u roditeljskoj kući, jedva podnosi gubitak oca i majke, a izjeda se i zapada u smrtnu bolest od tuge za mužem i djecom. Neprestane trzavice, sni i vizije što muče bolesnicu, prikazani su živom dramatičnošću. Vodopićeva patetičnost dolazi osobito do izraza u crtanju same bolesnice:

»Glava joj je dosred pleći naslonjena uz dvije tunđele, (jastuka), ruke premetnute tamo i amo po postelji i pokrivene do zašaka rukavima tanahne prtene košuljice, mledne su, osušene, prozračne, bijele su kao slonova kost. Tijelo pruženo nemakljivo, reko bi da je mrtvo, da ne vidiš na dušniku uzo premićene košulje tresukat se, i da ne čuješ neko jecukanje, kano glasak malahne raspuknute svrdonice (svirale).«

»Jele je već bijela voštanica: vezi su joj upadeni, oči upite i modrijem krugom obastrte, nos osukan, lice izdubljeno, usni puste, jošter malo rumenjahne, k zubima prionule su: desna ruka leži joj na srcu, lijeva spuštena je niz postelju, diha, ali tako tiho, da istom grudi podižu se.«

Ali, kako sam rekao, ova bolećivost u Vodopića nije konstantna; njegov vedri duh ne produbljuje tragiku predmeta (kako bi to učinio mračnije dosponirani pjesnik), no kao da bježi od bola, smirujući se u prizorima punim nasmijane veselosti. I sam tjeskobni san Jelin, vrlo živo i dramatski prikazan, prekida pisac jednom komičnom notom: staroj Mariji, koja je zaspala pri molitvi, padaju iz ruke brojanice, jer ju je probudila mačka kad joj se vrcnula iz krila preplašena dolaskom susjeda.

Jednakom vedrinom odiše i prizor između dvije Cavtajke koje pecaju nakresanu i jezičavu prosjakinju (»Marija Konavoka«), pustopašne šale konavoskih djevojaka na paši (ibid.), ili lik uvijek gladnog i žednog Alije (»Na doborskijem razvalinama«).

Najača žica dubrovačkog temperamenta zazvučala je u Vodopiću; ali dok se je često kod dubrovačkih pjesnika humor zaoštravao u krvav sarkazam, kod našega pisca ostaje ovaj blag i bezazlen ozaren muževnom samilošću osjetljivog i iskusnog duha.

Ovo mirno i nasmijano shvatanje života baca jedan svježi odbljesak i na Vodopićevo kršćanstvo. Ono je daleko od mračnog asketstva, od svakog ispaštanja i samouništavanja; ono Vodopića napunja rezignovanom spokojnošću u promatranju ljudi i života. Odatle ona atmosfera patrijarhalnosti i moralne sređenosti kojom obavija svoje junake. Ova se ispoljava većinom umjetnički, gubeći tendencioznost. Kritičari koji u moralnoj tendenciji vide vrijednost umjetničkog djela isticali su baš tendenciju u njenoj goloj namjeri i mnogo su tim skrivili što se je Vodopić krivo prosuđivao.

Svi ovi prelijevi pjesnikova duha završavaju s jednim mirnim akordom u odnosu prema smrti. Prizori smrtne borbe u »Tužnoj Jeli« puni su svečane mistike kojom obavija katolička crkva smrt, te su prodahnuti smirenom i utješnom poezijom očekivanja. Duh Jelin »prhne... ostavljajući na usnama mrtve jedan andioski osmijeh«. Našla je napokon svoju djecu.

Realistička detaljnost u Vodopićevim djelima bez sumnje je odjek Manzonijeva romana »I promessi sposi«; odjek, a ne mehanička imitacija, jer je zadržala intimnu toplinu koja dolazi od fantazije pokrenute intenzivnim osjećajem. U njoj nema ništa namjerno i spoljašnje, kao što je to slučaj u »realizmu« novijega vremena, koji je često stvar književnih škola i mode. Vodopićevo realističko prikazivanje nosi svu toplinu i živu plastičnost spontanoga stvaranja.

> »Uz ulicu Krsta trholi jedna ženica.... Trholi, trholi, lijevom drži haljine sprijeda uzdignute, da ne stane nogom na njih, desnom maha ko da sije, i kad-no-kad njom napravi zvrčiće, koji s brza hoda napali bi joj na oči«... »Dobro ti jutro, Nikel« — odgovori joj ona iznutra, otvarajući prozor i pronoseći glavu zavitu modrim ubručićem, a nos oseknjivajući krajem ogrnjača«... »Marija stara sjedi na blanku, kod trpeze, prede i kad-no-kad šiljkom vretena potiče svijeću, er neće da joj svijetli dobro... Napinje uho, osluhnjiva ide li kogod, i ne čujući nikakva bahata, zaklimala bi glavom, a drnula srdito žicu prediva, dok jednom najpotlije i prekine je«...

Odatle uporaba dijalektičkih izraza, koji svojom svježom i neizrabljenom neposrednošću podižu plastičnost i toplinu intonacije. Izrazi »jecukanje«, »rumenjahan«, »tresukat se«, i. t. d., vrlo su živahni i puni specijalnoga dubrovačkoga mirisa. Interesantno je ovdje pogledati umjetnika koji barata književno još neustaljenim jezičnim materijalom. A to mu baš nije naškodilo, jer često pisci, povodeći se skrupulozno za fiksiranim književnim jezikom, gube ličnu akcentuaciju stila.

Treba priznati, Vodopićeva stvaralačka fantazija prilično je ograničena. Kako smo već vidjeli, njegova glavna inspiracija nije postala središnjom tačkom nijednoga njegova djela. On nije znao da kao, recimo, njegov uzor Manzoni naslika cio niz živih i plastičnih likova, ili da stvori grandiozne scene pune pokreta, kao što je milanska kuga. Vodopić je htio da obradi u obje svoje glavne novele predmete koji su bili tuđi njegovu duhu, i to, po svoj prilici, ističući moralnu tendenciju (možda, iz svećeničkih skrupola). On nema savjesnosti i ustrajnosti koje su urođene velikim umjetnicima; radi toga mu je kompozicija rđava, a likovi većinom nabačeni. Inspiracija mu je kratka daha. Ali je ipak ima, čim se ne bi mogli pohvaliti ni pisci mnogo poznatiji od njega, a to je glavno.

I baš činjenica da je njegov lični umjetnički interes ipak došao do izraza u sporednim dijelovima njegovih pripovijesti, iako je možda, u biranju predmeta, imao moralnih prekupacija, vrlo je laskava za Vodopića. To je dokaz da ove nijesu mogle udušiti u njemu umjetnika. Interesantna pojava, koja se vrlo često može opaziti kod dobrih pisaca, samo što kratkovidni kritičari nastoje docnije da istaknu baš ove negativne strane.

Gdje je Vodopić pokazao najljepše svoju umjetničku ruku, to je u liku stare Marije. Ona je majstorski izrađena ličnost, vrlo dobro graduisana, i stoga vrlo reljefna: samaritanka je, no pisac je ne ostavlja jedino u toj ulozi, (kao što bi to učinio lošiji pisac); on je prikazuje u svim njenim vrlinama, u svim njenim manama, u ozbiljnim i komičnim situacijama. Bdije po cijele noći uz njoj tuđu bolesnicu, ali usto i strasno voli crnu kavu, kao što i umije

da ošine jezikom svoga nepoćudnoga bližnjega. Marija Đurova, »srca veljačkoga, naravi pak ljupke, ako malo i psorne, kutnjica, na zgodu rječita i otvorena«, reprezentantica je onoga Dubrovnika koji je gotovo iščezao u trzavicama novih vremena, Dubrovnika u kojemu su kulturni i politički uplivi s jedne strane, a mukotrpan mornarski život i neplodno tlo s druge strane, stvorili osobite prilike u porodicama maloga puka, a i građanskoga stališa. Skraino umjeren život, bez velikih potreba, štedljivost (do škrtosti), praktičnost bez fantastičnosti i sentimentalnosti, no ublažena uljuđenošću i vjerskim osjećajima, uz jake crte ironije, davali su dubrovačkim domovima nižeg i srednjega staleža posebnu atmosferu strogosti i oporosti, te su stvarali osebujne i jake individualnosti, i kod muškaraca i kod žena.

Ovaj ambijenat vrlo je bliz Vodopićevu srcu, i upravo je zato stara Marija njegov najbolje izrađen karakter. (Ona i, donekle, baba Klara u ulomcima »Đenevrije« navješćaju simpatične Vojnovićeve likove starih vlasteoskih sluškinja).

Vodopić je Dubrovnik onoga vremena pjesnički izrazio, i u tome je njegovo umjetničko i kulturno značenje.

Dr. A. HALER.

(Izvadak iz eseja: »Mato Vodopić«, koji je bio štampan u »Jugoslavenskoj njivi« god. VIII. knj. I, br. 12.).

II

Ivo Vojnović o Matu Vodopiću

Kad je izašao gornji članak, Ivo Vojnović uputio je piscu ovo pismo:

Gruž, 28. VI. 1924.

Dragi profesore!

Vaš me lijepi i zanimljivi članak o Dum Matu Vodopiću u »Jug. Njivi« od 16. o. mj. razveselio kao malo što, jer navješćuje dan pravičnosti za njega, kao i za mnoge ostale naše prezrene, a velike duševne radnike, koje oficijelna kritika zaboravi, zato valjda, jer nije prava kritika. Ne čudimo se! Kritika je, osim rijetkih časnih iznimaka, kod nas tek u povoju, jer se tu suptilnu a duboku znanost nije učilo od majstora Francuza i Italijanaca, već od kratkovidnih pedanterija njemačke škole, koja je dosada cijenila, da se najbolje prosuđuje jedno djelo, ako mu se raščini sav mehanizam, mjesto da se stvaralačkom intuicijom uđe u »sancta sanctorum« piščeve duše i ugleda ponor, otkle je briznuo onaj fiat, koji sam stvara ljepotu djela i slavu čovjeka.

Zato Vi zaslužujete potpuno priznanje, što ste pošli tragom Benedetta Croce, tog velikog proroka svjetske kritike, biva da tražite poeziju u poeziji, a ne filozofiju, ni znanost, ni istoriju, ni folklor, koje su sve tek nuzgrednosti, a nipošto bitnost pjesničke vrijednosti.

Zato ste se i Vi uputili sa Dum Matom stazama, po kojima je on, otac svojih parokijana, lutao, da nađe i da tješi duše, a time da riješi tajnu, koja je i njega mučila: »otkle tim dušama toliko poezije«? A da ste imali više vremena, mogli ste se uspeti i do one visočine, otkle je jednim jedinstvenim glasom zapjevala sva ova naša božanska priroda, u kojoj je on, dobar pastir punih 30 godina, tražio izgubljene ovce i uvijek ih nalazio, jer bješe čist kao sunce a siromašan kao hrid. I tad biste bili došli do izvora njegova stvaralačkog fiat. Ali uspust ste uljegli u drugu tajnu, dublju i zamašniju — u tajnu prave veličine staroga Dubrovnika, a to je: u poštenje, u moralnu disciplinu, u savršeno kršćanstvo malogradskih radničkih domova staroga republikanskoga Dubrovnika. Iz tih skromnih, u istinu, spartanskih porodica zasja genije Ruđa Boškovića, filozofski veleum D. Đura Pulića, lapadski čar novelistike D. Mata Vodopića, sarkazam istoriografa Dubrovačke dekadanse D. Ivana Stojanovića. Kad se bude opet jednom počelo da se u Dubrovniku razmišlja, uči i piše (a hoće li se to igda?!) eto Vam reda velezanimivih monografija, u kojima će se raspravljati i drugo interesantno pitanje: kako to da su svi ti veliki muževi, porijeklom radnici, bili svećenici? Da nije možda malo i za ono, što je majka pok. D. Mata Pište rekla sinu, lijepome mladiću, kad se otimao njezinoj vrućoj želji da se zapopi: »Ako hoćeš, sinko, da ti se gospari klanjaju, a da ne budeš crevljar, — budi pop!«

Da udovoljim i Vašem ljubaznome upitu, još ovo malo riječi: — Ako budete, poslije smrti pisca Trilogije, htjeli da saznate, otkle plamečak njegove svjećice na grobovima Sv. Mihajla, znabudite, da se Dum Mato Vo-

dopić, onako kako se to događa u »prečesijunima« kad se prati »Santissimo« sagnuo do dječarca od 11 godina (bilo je to god. 1868. čitajući tek izašli Slovinac) sa duplijerom »Tužne Jele« u ruci, dodirnuo mu se svjećice — i upalio je. Jest! Tri su mi luči osvijetlile djetinjstvo: Vukove narodne pjesme (ta znate da sam Vuku samome deklamovao »Smrt Majke Jugovića« a bilo mi je 6 godišta!) — Tužna Jele i Manzonijevi I Promessi Sposi. Prvi su utisci najjači. Ne čudite se zato, da je ta svjetlost dočarala u muževnoj dobi Smrt Majke Jugovića i Ekvinocijo. Pa kad budete tada htjeli da učenjačkom lupom slijedite zraku toga duplijera u daljnjoj stvaralačkoj evoluciji toga pisca, počamši od prvoga crteža Geraniuma pa do zadnjeg mu »scherza« Maškarate, pratiće Vas sjen Dum Mata i njegovih ženica, pomoraca, radnika na škaru, barkarijola, pa njegova anđeoska dobrota u svepraštanju i svepomaganju, i njegove djetinjske šale i njegova skrovita tuga za majkom sljepicom, pa ona njegova frančiskanska sveljubav za svaku travicu, za svaku živinicu, za svaku hrid ovog umirućeg lapadskog raja. A ako pak usput potražite i Dum Ivana Stojanovića, eno Vam ga u Dum Marinu Na taraci.

»A sad, tete, sluga!« — Oprostite »en tout cas« dosadi, ali što me može više dirnuti negoli sve ono što je prošlo i što se nigda više ne vraća?! Ta ne vidite li, da se i na Mihajlu već sijeku čempresi! ... Ali o tome drugi put — jer bih inače sad puknuo.....

Vaš

IVO VOJNOVIĆ

(Vidi »Jugoslavensku njivu« god. VIII, knj. II. br. 2)

I.

— Ala junaci! uprite dobro, neka ovo grebine istegnemo jutros na kraj — ala. — Ovako u prvo jutro jednoga jesenskoga dana vapijaše proto Božo s krme nekakva staroga brika, koji već imajući postavljeno svoje drveno oruđe s debelijem čelom obavitijem oko istezala na škaru ukopana, istezaše se na suho da bude pregledan i popravljen.

— **Fatte bonora,**[1]) proto! — odgovori skup majstora i pozvanijeh na pomoć, pak slijediše sokoleći jedan drugoga: — Ala braćo! svi zajedno — ala uprimo — ala — he — up — u ime Boga i Svetoga Nikole!

Četiri su debele palice na prijekrst uvučene u glavu istezala: u svaku čvrsto zapiru četiri žilave i žuljaste ruke gruškijeh majstora i okreću malo po malo istezalo. Pod palicama između majstora sjedi na zemlji mánjak i

---

[1]) **Fatte bonora,** riječ mrnarska, kojom se, odgovara na zapovijed učinjenu, i znači posluh i pospješnost. — **Škar,** mjesto gdje se brodi grade. — **Proto,** oni koji vlada škarom i upravlja brodogradom.

kupi čelo da bi sveder jednako na tri kolača ostajalo obavito oko istezala, koliko god bi se brod približivô[2]) i na suho izlazio.

Budući proto uporavio poslom, sađe s broda i su dva majstora vladaše otud i odovud, nek bi drveno oruđe, na kojemu se brod istezô, sjelo na poluge poređene niz škar do u more, put drveni po komu trebuje brodu pomicati se da na suho izađe. Miče se brod pomalo, i jur dopro je do prvijeh poluga. Ele sad počinje muka.

— Sad. sad uprite — viče opeta proto, i okom čas na brod da kuda ne nagne, čas na čelo da ne stane pucati, oblijeće s jedne i s druge strane. — Ala dobro, zahitili su **vaši**[3]) dvije poluge: pomnjivo, meštre Luko, da ta glava poluge ne izleti, udri u nju nek otiđe bolje pod vaše; — udri — još malo — tako, dosta. — Ala braćo — uprite. — Mali, pomnjivo kupi čelo.

— Ele — ele — ele, — — iđe — ide — ide dobro — vape majstori vrteći se oko istezala.

— Vraga ti ide, zamrkoće jedan među njima. Vjere mi božije, prije bi se Pêtka krenula nego li ovo starog greba.

— Teško je, moj Pasko, teško je jer je staro, doda drugi mastor: a stare kosti vazda su teške. — Usto paka biće u njemu vode što Bog dâ.

— To znam da ima pô njega vode, ma opeta nigda nijesam ovakoga vraga teška vidio.

---

[2]) Da je pripovijetka razumljivija i ugodnija dubrovačkome puku, u ovakijem i još nekijem slučajevima držao sam se dubrovačkog narječja.

[3]) **Vaši** = oruđe drveno sastavljeno od dvije debele grede sadružene su druge dvije tanje poprijeko kroz glave im promaknute. Ovi slog podstavlja se brodu jednako kad se porinjiva ili na suho isteže.

— **Lascia parola**[4]), vrtimo; evo nas sad ima na **arganu**[5]) dvanestorica, pa da ovakijeh dvanest ne može istegnuti **Gléda**[6]) na kraj? Hoće bome i Daksu.

— Bojim se da ne izleti argan, reče nekakav pomotnjik ondje kod mastora Miha.

Pogleda ga poprijeko Miho, pak mu se izdereči: **Argan** će ti izletjet! — Živino, muč', kad ne znaš što govoriš. — Pak obazirući se na družinu povikne sokoleći je: — Ala Paše, Luka, Marine, uprimo: što je ovo, **Kristo santo!** rekô bi da nijesmo nigda broda pomogli istegnuti na kraj. — Ala bolje — ala, eno je uhitio četvrtu polugu.

— Ele — ele — ele bolje — pričnu vapiti i pripirati majstori oko istezala.

Brod u toliko popinjaše se malo po malo na škar, i, pazeći ga kako se lijeno miče, pomišljaš: ili zlovoljno ostavlja svoj stari zavičaj, ili more preko volje ispušta ga, žaleći jer pouzdani plijen njegovijem valovima otima se.

Prošle su osam ura jutra, brodu ne ostaje nego samo nos u moru, kad u crkvi Svetoga Nikole, pomorskog obranitelja, zgrađenoj na dno škara i prema ušću gruške luke, službenik sprva zazvoni misu, pa nakon malo stane klecati i udugo.

— Oh! što je ovo? — reče proto Božo obraćajući se put crkve; — ali će jutros parok srediti kakva nemotnjika?

— Ovo ti je slobodno tužnu Jelu Jozovu, odgovori

---

[4]) **Lascia parola**, običajna škaranima, mješte rijet **ostavimo riječi a činimo posô.**

[5]) **Argan** = istezalo.

[6]) **Gleđa.** Obično. mješte imenovati brod, spomenut mu kapetana; tako ovdi znači **brod Gledev.**

majstor Miho. Čuo sam od žena da je jučer bila baš trudna, i da su noćas slali po popa.

— Mlada je jošter, što joj se zove? — priupita proto. — Koliko ima da je u mene na škaru kupila ošćele? — A ma baš zadnji put kad sam je vidio, činila mi se nješto posve ljohava.

— He, moj proto, doda Miho, nije zlato sve što sjaje: mlada je, tužnica, ali ih je mnogo podnijela; davala je voljü za nevolju, rvala se je dok je mogla, pa na svrhu **zgučulala**[7]), a ja znam najbolje koji sam joj susjed.

— Imaš pravo, Miho, imaš. — Danu, družino, slijedi proto, da se potpre s tri četiri **puntala**[8]) ovo brodine. — Ti, Vice, uzmi motiku — tu ispod bokâ udri na četir' mjesta: — četverica po **puntô** u šake pak potprite. — Pasko, udri dva klina sprijed od **vaša** da ne puzu, i pomozi s jednijem **puntalom u provu.** — A ti, Miho, **abocaj**[9]) čelo na arganu. — O djeco! čini mi se da ste se podbočili? — Na posô, mišiji repovi! — Brzo to čela skupite, drvlje sve na mjesto, raspremite put, ako ovuda proprate sveti sakramenat. — Danu, još se obazrite... ako dođem tamo....

Čim proto zapovijeda, posô se ispunja i pod njegovijem okom **vaši** utvrde se, brod stane na svojijem potpiračima, i djeca put raspreme. — A sad, zaglavi proto, nek se ovako cijedi korito, a mi homo štogodi zagristit i napit se, pak neki dio otići će nas otpratit sakramenat do nemotnjice.

---

[7]) **Zgučulati,** crknuti od jada.

[8]) **Puntô,-tala,** potpirač, gredica kojom se brod na škaru uzdrži da se ne prevali.

[9]) **Abocati,** prihvatiti s kakvijem uzlom kojugod stvar da ne omakne.

II.

Mili Bože, lijepa ti li je gruška luka! nema joj na daleko slične. Sa sjevera brdo Srđ, koje opuzajući put zapada svršuje s Nuncijatom; sa juga Hladnica, Petka mala i velika s brežuljcima Krvavog brda i Babina kuka grle u svome kutu ovo mirno pristanište dubrovačkijeh brodova.

Kitno borje, viti čempres, pitna maslina rese vrhe i skuta okolnijeh glavica. S desne i lijeve uzduž igala podižu se kuće marljivijeh stanovnika: more tiho podnožje im je i zrcalo u kojemu, kako vile nad jezerom, odsijevaju njihove slike prevraćene, i, pazeći ih noćno po mjesecu, rekô bi da ti se prikazuje ono podvodno selo, stan čarobni pjesničkijeh vila. Sjemo i tamo, kako labudovi među utvicama, gospodske polače, ljetno plandovanje dubrovačke vlastele, tjeme k nebu izdižu a sjenu u more upuštaju, tako da sve ovo, smiješano s osjenom dublja Petke i glavicâ, ne znaš što ti je milije gledati, ili istiniti prizor na suhu, ili bjeguću mu sjenu u moru.

Tihi i zanimivi ovi prizor bio bi mrtav, da ga ne oživljuje, i ogromno oživljuje, brodogradivo i pomorstvo. Škripa pilá, tesanje bradava, mlat sjekira, krv je koja kuca njegovijem živaljima, palilo i dim škara odisaj je njegovijeh grudi, šala majstorâ, vika mrnarâ, grajanje djece, riječ je i besjeda njegova.

Rât Šipka sa lijeve Lapadske strane, s desne Kantafik na ušću Rijeke svršuje luku grušku, ali tu ne svršuje vas ovi čarobni prizor, jer otole do otočića Dakse, kako predluka, otvara se more pod Lozicom. Od Dakse paka put Stona, među kopnom i otocima Koločepom, Lopudom i Šipanom, pruža se oni dugi zaliv koji, sa dno Gruža gledajući, cijeniš ga jedno prostrano jezero bez ušća i bez

ishoda u veliko more, tako je zatvoren, tako je tih. Ali pomorac vrlo ga pozna i zna mu vratlo: on mu ime poda **Konô od Kalamote;** k njemu, kako k pouzdanomu utočištu, kormilo obrće kada s izmorenom plavi, nemoguć se već rvati proti bijesnoj južnoj ili zapadnoj oluji, bježi kroz vratlo Grebènî i Koločepa i krije se pod zapleće blagodarnijeh otoka.

I uzdižući pogled tamo uprav preko Dakse, ono nješto malušno, što vidiš ljuljati se usred mora, plavi su veljačke osidrane, koje, ondje ubjegle s protivnoga vremena, čekaju ugodni dah da odjedre, neke put Carigrada neke put Španije, neke put Brzilja. Mili Bože, koliko uzdaha pratiće one plavi! Koliko misli za njima letjeti! Uzdasi i misli majke, sestre, zaručnice, gorući jedini, hitne druge, hitnije od istijeh vihara, stizaće svoje mile usred mora, oko njih oblijetaće, prije njih dopriječe do namjerene luke, da im dođu na susret i obrađuju se sjeć čestita putovanja.

Ali, kako veli poslovica »mrnarska večera tad ovadar vesela«, tako i misli pratiće ih u strahu i predanju. Ne čudi se, trepte za svoje. Vihar dune — jôh gdje su naši? — Oluja uzbuni valove — Blažena Gospo, ti ih sačuvaj! — Grdna zimska noć, tamna kô pakljeni jaz, istijem pokrovom pritisla je more i kopno, val buči, kiša lije, munja sijeva, grom tutnji. — Oh Bože dobri, smiluj se pomorcu! Sveti Nikola, budi im na putu! Gospo od Milosrđa! bosi doći ćemo k tebi sa zavjetom, s darovima, samo izbavi naše iz pogube, obeseli nas dobrijem glasom. — Mrnarska večera tad ovadar vesela! — Mnoge misli na dobro izađu, ali vaj! koliko krati nesretnja slutnja s nesretnijom svrhom zaglavi!

Ovako predanje, molba ovaka, gost je obični malo manje neg svijeh gruškijeh kuća. Ljudi stavniji i nedorasla mladost, zabavljeni gradivom plavčica i brodova, malo misle o pomorcu; ali žene, čim posluju kutnjijem poslom, s pameti su na moru za svojijem koje su tamo otpravile. Njeke, sreći obične, doistinu malo predaju, i, smolivši rozarije na čast Gospe i pet očenaša svetomu Nikoli, drže da su svoje predali u dobre ruke, i zle kobi ne boje se. Njeke paka, sveđ pune straha, neprestano tresu se zla udesa; gdjegodi učini kakvo zlo vrijeme, stavno drže da je njihove zateklo. Koliko god mole, sve im se čini ili da je malo ili da je zaludu; i čim od svojijeh knjigu prime, sa predanjem otpečate je, bojeći se kakvagod crna glasa. Ne čudi im se, prijatelju moj: koga je zmija upekla i gušterice se boji! I one negda izgubile su kogagod svoga na pučini morskoj, pak predaju i predaju, i predaće za ostale dok žive budu.

Slutnja paka čudna je u povijesti ljudskijeh strasti. Ondje gdje pamet ne dopire, ondje gdje zastor budućnosti krije čovjeku znatiželjnu ono što mu se njegova žića dotiče, često zbije se da ga slutnja opomene nekoliko prije, kakvoj kobi treba mu se nadati; i zato vidjećeš ga, kad radosna kad zlovoljna, po slutnji koja mu srcem zavlada. Vidiš li ga zlovoljna, upitaj ga: — što ti je? — odgovoriće ti: — evo ni sam ne znam što mi je, ali srce nešto mi zlo sluti; bojim se da me ne zahiti. — Zašto je ovoj tuzi podan čovjek? ne ištimo. Može biti da s ovom tamnom prividnosti Bog hoće na vrijeme pripraviti čovjeka nek lašnje pretrpi sudbu koja hoće da ga udari.

Žene gruške drže do vjere za ovu slutnju srca svoga; njima srce gata sve, njima u srcu stoji sve; u svojemu

srcu i u notnjoj ljepirici one štiju sve što im se dobra ili zla na svijetu ima dogoditi.

III.

Uz ulicu iza Krsta[10]) trholi jedna ženica, mlada, prosto ali čisto obučena, stasa povećega, pokrivena po glavi bijelijem ubručićem. Trholi, trholi, lijevom drži haljine sprijeda uzdignute da ne stane nogom na njih, desnom maha kô da sije, i kad-no-kad njom napravi zvrčiće koji s brza hoda napali bi joj na oči. Zamakne iza Krsta, pak nakon kratka puta obrne opeta uz drugu ulicu put čopora malijeh kuća koje više Krsta u sred brda bijele se između maslina. Dopre do púca koji svrće na desnu put prvijeh kućicâ, ustavi se i zovne: — O Đive Mihova! jesi li doma?

— Ko me zove? bi glas kojijem iz kuće odjavi se, i ončas za njim na vrata pomoli jedna žena, sredovječna, oblijeh i pretilijeh obraza, oči unakrst, stasa kratka i debela. — Oh, Nike Lučina! ti si to: otkle tako? gdje si bila podranila? pita dohodeću Đive, otežući niza se ogrnjač i stavljajući ruke s upletenijem prstima na trbuh, kako je običaj pretilijem i malahnijem ženama.

— Bila sam ti, sestro, u S. Nikole. Čula sam jutros zvoniti misu, pa govorim: kad nemam nekoga posla, baš idem ugrabit misu i preporučit moje putnike. Ma sam ti se, sestro, pokajala, prosti mi Bože (i udre se rukama po ustima).

— Ha — ha — ha — ha, grohotom smijući se upita je Đive: da što ti se dogodilo da si se pokajala?

— Nemoj se jadna smijat; kad ti pripovijem zašto, i ti ćeš požalit.

— Ma koga, Bože?

— Ah moja Đive! iza mise parok je odnio Sakramenat Jeli Jozovoj! — Ah moja sestro! da vidiš kakva je, protrnula bi.

— Muči jadna! nemoj stúcat. — Jezus, Marija, Jozef! — A otkad je rđava? — I to rekavši, pusti ruke niza se i zagleda se u Niku, pak slijedi: — A, nije istina, to si me prevarila.

— Nijesam jadna ne, nego evo ti me baš od nje. Nijesam znala ni da je rđava ni ništa; nego, kad je svršila misa, vidim gdje se spravljaju u crkvi otpratit **viatik**[11]). Pitam: — ko je rđav? — govore mi: Jele Jozova. Kunem ti se, sestro, udrio mi je klinac u srce. — Htjela sam ne otić, pa opeta govorim, baš hoću; otići ću joj se javiti i s njome oprostit se. Pa, kad sam je vidjela, lijepo sam ti se razboljela

— Sestro, reci mi koja je nemoć? Kako to u jedanput tako se prevratila?

— A što služi pitat? — Znaš koja je: — dobra[12]).

— I biće, i biće. — Koliko ih je tužnica podnijela! — Čudim se da nije pukla odavna! — A reci mi, ima li štogod, ima li kogagod sa sobom da je pregleda?

---

[10]) Krst, crkva i dominikanski samostan usred Gruža.

[11]) **Viatik**, napokonje pričešćenje koje se nosi bolniku.

[12]) **Dobra.** Da ne spomenu zlu nemoć od prsi, koja smiče i ništi čovjeka dok ga u grob svali, žene vele »dobra«. — Koliko je dobra, jadi ih njihovi znali.

— U kući pripuklo siromaštvo; a susjestvo pregleda je. Ma stara Marija Đurova uza nju je vazda; i da nije tako, sa svijem susjestvom, što bi učinila obnoć sama u kući? Našli bi je mrtvu jedno jutro.

— O pusta Jele, vrlo li te nesreće tjeraju! — Koja ljepost! — koje zdravlje! — Ko bi joj bio rijet, moj Bože!

— A gdje ti je nje veselje, nje špôtice? — A i bíće nije bilo najgore, — pak sada, križ božiji.

— He — he, moja Nike! sve je negda bila, pak **rota vota**[13]) (i to govoreći obrne Đive dva trikrat rukom preko ruke, pak obje rastvori put tli, tako da je štogodi vrgla) — i na — i eto ti tu.

— Baš **rota vota,** prida Nike. — A što ćeš, sestro! tako ti je sve na svijetu.

— Bog vidio i kad si me zazvala na vrata! — Nešto mi se ovdje uvalilo (i pokaže ožičicu) i činila si mi oplakat. — Otići ću je vidjet svakako; bile smo prijateljice, treba da se oprostimo.

— Hajde, Đive, po svaki način, ma nemoj prazna, erbo o, (i učini prstom palačkijem križ na usnama) — znaš što ti hoću rijet? — I s Bogom.

— To je moj posô. — S bogom, Nike.

IV.

Više donjega škara pri brdu ima jedan dobar čopor kuća; k njima vode dvije tri ulice. Prođi ih svijeh, pak

---

[13]) **Rota-vota,** od talijanskoga **rota** = kola i **voltare** = obrnuti. S ovom izrekom **rota vota** ženice kažu kako se na svijetu sreća prevraća.

uzidi kamenite stepene do pred crkvu S. Nikole: ustavi se, pokloni se pomorskom obranitelju, pak slijedi naprijed tračkom na desnu. Uzidi opeta do pô ulice koja ti je na lijevoj i naći ćeš se pred jednom kućicom malahnom ali spodobnom. Vrata su pritvorena, prozori zatvoreni, u njoj živa duha ne čuje se. Mniš da je pusta? — Nije još, nu će bit do brzo. — Ako ti nije runjavo srce i znaš se poboljet nevoljom, upri u vrata i uljezi.

Stupio si preko praga; razgledaš ima li gdje kogod živ. — Ne vidiš u ulazištu nikoga. Uzidi lagahno na pod, poslušaj.... U sobici na lijevoj čuje se disanje spavajućega čeljadeta. — Slušaj bolje.... čuje se kad-no-kad nekoga slabo zaječati. — Stupi unutra. — Oh Bože! — gola četiri zida, jedna trpezica u kutu, dva stočića, mali siromašni ali čisti odric u srijedi je, i na njemu ne znaš ili voštana slika, ili živa osoba iznemožena krutom bolesti. Glava joj je do sred pleći naslonjena uz dvije tunđele, ruke premetnute tamo i amo po postelji i pokrivene do zašaka rukavima tanahne prtene košuljice; mledne su, osušene, prozračne, bijele kako slonova kost. Tijelo pruženo nemakljivo, rekô bi da je mrtvo, da ne vidiš na dušniku uzô premićene košulje tresukat se, i da ne čuješ neko jecukanje, kano glasak malahne raspuknute svrdonice.

Glava ove osobe pada put desnoga ramena, lice produgo i blijedo ispito je od nemoći, ali negda imalo je biti veoma lijepo; čelo široko i čisto, obrve crne tankovite, oči.... još ne znaš kakve su, er ih veđe pokrivaju — modrijem krugom potprte su, usta malahna i još, pusta! rumena su. Ovo lice, kako slika zatvorena u crnijem stažicama, kruženo je dugijem crnijem pletenicama, raspu-

štene kose padajuće niz lica i ramena, čini ti se, gledajući ga, da gledaš sliku kakve svete mučenice.

O moj Bože! koja je ovo nemotnjica? — Ovo ti je Jele Jozova, negda vesela žena i majka, a sada udovica sirotna bez igdje ikoga i bez ičesa, koja, da nema onu staru ženu koju vidiš ondje naslonjenu na trpezici spavati izmorenu cjeć notnjega bdijenja, ne bi imala ko bi je privratio, ko bi je napojio, ko bi joj u smrti oči zaklopio.

Oh čudne nestalnosti ljudskoga života! Razumijem pasti na nevolju, ali ovako smrtno bit zasječen da od kitnoga bora ostaneš truhla panjina.....

Pst — pst, ostavimo moralne opaske — eno nemotnjica krenu veđama, otvori ih, progovoriće.

— Marija — Marija — glasom čelice zovne nemotnjica spavajuću drugaricu. — Ne čuje me tužnica, zaspala je, umorna je. Pak uzdižući oči k nebu (ah kakve su one oči! ako i napola mrtve, uglijen su, kadifa su, crni dragi kamen su; ja ne vidjeh ljepšijeh, nježnijeh, vatrenijeh) — uzdignuvši ih k nebu, velim, zavapi: — Bože dobri, ti joj nadoknadi, er ja ne mogu. — Stane malahno, pa opeta jačijem glasom zovne: — Marija!

Prene se stara, skoči na noge i, tarući dlanom oči, odgovori: — Što je, Jele moja? — jesi li štogod htjela?

Podigne nemotnjica ruku i, pokazivajući žmuo vode na trpezici, reče joj: — Okvasiti usta.

Uzme stara žmuo, pak, postavljajući lijevu pod glavu nemotnjice i podižući je malahno, prisloni joj žmuo pred usne. Nemotnjica srkne dva triput i rukom odaleči žmuo od usta. Spusti je opeta Marija na tunđelu, stavi žmuo gdje prije bijaše, vrati se k nemotnjici i, popravljajući pokrivač postelje, upita je:

— Jesi li ikoliko pospala?

— Jesam malo kako u slabosti; a jesi li ti, tužnico, mrvicu trenula? — Zagleda se u staricu, pomiluši je rukom po obrazu, pak slijedi: — Oh moja Marijo! Bog ti platio i s ovoga i s onoga svijeta! Da te nemam, što bih jadna sirota koja sam?

— Da, moja Jele! da — muči — o tomu ne govori. — Na svijetu smo da pomožemo jedan drugoga. — Da nemaš mene, bio bi kogod drugi. — Bog, koji ne ostavlja tičicu u gori, ne bi ni tebe ostavio bez pomoći.

— He... he... Bog... Bog..,

— Jele moja! znaš što si jutros učinila? Znaš ko te je pohodio? — Nemojmo sad početi štogod ludo govorit. — Spomeni se riječi parokovijeh, pa skupi srce i preporuči se tvomu Jezusu.

— Znam dobro, Marija moja, znam; i da nemam još u sebi malo vjere, ko zna što bi bilo sad od mene!

Uto Marija izvadi ispod tunđele jedno malo propeće, prinese ga k ustima nemotnjice i reče joj: — Poljubi, Jele, ovi sveti križ, zagrli tvoga Jezusa. I on, ostavljen od svakoga, za nas na križu umro je: pritrpimo dakle i mi štogod za njega. — I kad poljubi križ nemotnjica, slijedi starica: — Ha, tako — pak ćeš vidjet kako će te pomoć. — A doći će k večeru i parok; obećô ti je, znaš, pak i on razgovoriće te štogod i utješit svetijem riječima.

— Bog mu dô — dobri parok! O: koliko mi je valjô u mojijem nevoljama! — a jutros napose. — A koje je doba?

— Biće tri ure po podne. Meštri od davna tuku na škaru.... Istom ovo izreče, ugrize se Marija za donje usne, kako da joj se nešto bijaše izmaklo nehotice iz usta.

Opetova nemotnjica riječi: — Meštri... tuku... škaru — pak streptje kako riba na ostima, sklopi ruke i,

pritiskujući ih prsima, zavapi rascviljena: — Bože moj! — Bože moj! ... ah zašto svijeh? ... Pak ukoči se i zamukne.

Staru Mariju poliju suze videći se uzrok nehoteći zla stanja nemotnjice, i sama sobom najeđena reče otresajući rukom: — Na, Bog vidio i kad sam spomenula škar i meštre! — Eto ti što sam doradila; — a sad što ću sama?

U to Jele počne trgati se i mučiti se po postelji, a stara, držeći je, stane joj vikati na uho: — Bože moj, pomozi me! — Bože moj, u te ufam ... prosti mi što sam te uvrijedila....

Jele ne čuje riječi starice, slijedi u svomu trganju nekoliko časa, dok izmorena uze govoriti u nesviesti. — Meštre Jozo ... ha - ha - ha! — Meštre Jozo — koji se brod sagradio bez meštra Joza? .. Bradva — sjekira — to su mu igrice. — Ja ga vidim, vidim ... Oh Bože moj! nije moguće, ne, .. doći će ... ima doć ... ja sam mu rekla da dođe brzo ... i rekô mi je da hoće ... Ho - ho - ho — i uzdigne se na desni lakat, a s lijevom pruženom kako da nešto pokazuje, slijedi: — Ho — eno jedan brod pozdravlja Gospu. — Ovo ti je moj Jozo! — Jozo — Jozo! A gdje je tužan Jozo? — I to rekavši poliju je suze i pane kô mrtva na postelju.

Ne zna se koja je u većoj muci; ali Jele, ali starica. Muči se tužna Marija oko nemotnjice, tare je octom, zalijeva je vodom, pridrživa je, pokriva je, zove je, spominje joj Jezusa i Mariju, ele muči se na svaku ruku da je povrati u svijest, no sve zaludu. Onda samo kada lijevanjem suzâ oblakša stegnuće duha, umiri se unutrnje trganje nemotnjice; ova uzdahne iz duboka, otvori oči i, kako iza sna, upita: — Je li neko dohodio sadarica?

— Nije, Jele moja, niko dohodio, odgovori joj stara. — Ma što si se tako uznemirila? Nemoj, sestro, činiš gore sama sebi.

Nekijem žalostivijem posmijehom odvrati joj Jele: — Ha - ha - ha, a što može mi bit gore? — Je li smrt? — Nek se puni božija volja. — Ah da samo hoće prije!! — Pak gledajući staricu: — Plačeš, ludnico? ne plači nimalo, ne, nego, kad me vidiš da sam dospjela, reci: blago njoj, svršila je paćenje na svijetu.

— Tako, Jele moja, tako — ma veće dosta; — utúli se malahno, jeda se umiriš i zaspiš. Znaš da pred večer sveđ dođe ti kogod; neka barem nađu te mirnu i počinutu, er inačije dodijali bi ti s ispitivanjem: što ti je? ma zašto si taka? i trista drugijeh.

— Imaš razlog, Marija. — Pritvori mi malahno prozor da mi nije velike svjetlosti. — Tako, nemoj više. Ha — a sad i ti hajde, počini malo.

— Ti za mene ne misli. — Čekaj neka te pokrijem i otegnem ovo postelje. — Je li ti ovako dobro? — Da, budi mirna; ako ti budem od potrebe, ovdje sam pred vratima, kucni me stočićem. — I izide starica sklapajući ruke i mrmljajući nešto u sebi, valja da molitvu.

V.

U predsobi bijahu tri četiri stočića naokolo zida; između dva prozora koja gledahu put brežuljastoga Lapada na luku grušku i more put otoka Dakse, bijaše jedna drvena zaklopnica, duga a uska, s uslonom, podobna i za spremanje stvarî i za siđenje. Malo je dubrovačkijeh seoskijeh kuća bez ovoga pokućstva, i ime mu je blanak

Pred njim vazda je trpeza, i tako je kod naše nemotnjice. Trpeza je pokrivena s nešto vethoga ćilima, i na njoj kudjelja Marijina.

Vratlo ljestava uz koje se ushodilo na pod bijaše ograđeno sa dvije strane drvenom rešetkom, a ova, do pole šticama pokrivena, sačinjala je jednu prostranu policu, koja, kako i blanak, malo manje nego u svijem našijem starijem kućama pod imenom **pódac** trebovala je da bude. Na ovomu pocu bijaše namješteno razliko posuđe: čašice za kafu, žmuli, caklenice, svijetnjak, stupica bronzena sa svojijem tucnjem, imbričići i t. d.

U kutu kod poca ima u zidu jedna spremica (obićajno kod nas **ormarić**) sa svojijem vratima, mjesto u malijem kućama za spremanje hrane i piva. Sve što vidiš u ovoj predsobici, sve je čisto i uredno, sasvijem da odiše prepuklo siromaštvo.

Stara Marija, kad ostavi nemotnjicu i izide u predsobu, prođe po njoj tamo i amo, zaviri na jedan prozor pak na drugi, dopre do spremice u zidu, otvori je, izvadi caklenicu s vinom, utoči pô žmula, popije ga, spremi jedno i drugo, zavrne vrata, otare usta krajem ogrnjača, pak otide sjesti na **blanak** i, naslonivši se na trpezu, izvadi kralliješ i počne sama sobom moliti rozarije.

Istom se stara namjesti i poče moliti, proviri s najgornjega stepena kroz rešetku jedno malo mače, bijelo ko labud, provuče se, potrči, skokne na trpezu glaseći se nekijem dugijem mr - mrr — što u mačijemu jeziku izgovara pitomnost i prijateljstvo, te zaprčenijem repkom stane presti, omiljivat se oko Marije, tuckat je glavom i, na svrhu, s velikoga klanjanja i obrtanja, repkom je po nosu opahnjivati.

— Jadna živinice, što si došla ometat mi molitvu? uze stara govoriti s mačetom. — Da da, ja znam što to hoće rijet: čekaj neka prvo vidim imam li ovdje štogod. — I tako veleći, zavuče ruku u špag pod haljine, nešto napipa i izvadi: — Nà, evo ti mrva sira, griskaj i miruj. — — Pak, gladeći mačku, slijedi starica žalosnijem glasom: — Tužna živinice! ti si bila jedini razgovor svoje gospode; sveđ si kod nje bila, a sad, kad ti nestane, kuda ćeš? — Poskitat se kako pusta, dok te kogod premlati. Lijepa živinice! — zaisto, netom Jele svrši, odnijeću te ja u mene doma. Neću te pustiti ne, moja živinico. — Jesi li izjela? — Da, a sad hodi ovdje u skut. — Tako — lezi lijepo, stani mirno i pusti me moliti Boga.

Mačka namjesti se staroj u skut, a ova uzmetne se na uslon zaklopnice na kojoj je sidjela, objema rukama potpaše mačku i priuze prekinutu molitvu, promičući zrnima kralliješa niza skuta spuštana. Mačica zažme oči, poprede malahno, pak umukne i zaspi. Marija naslonjena i s glavom uzvraćenom put nebesa, da bude, cijenim, skupljenije pameti, zaklopi oči i ona, i počne: — Zdrava Marija .... Reče jednu, pa drugu, treću, četvrtu .... u neko doba stade prekidivat molitvu; dopre do pô Zdrave Marije, ustavi se, — uporavi opeta, reče dvije tri riječi, — zaludu, ne da joj se slijediti. — Usiluje se, te iznova: Zdrava ... Marija ... i veće nema ništa. I stara, kako i mače, bijaše slatko zaspala.

I Bog ti sam zna dokle bi bila tako potegla, da tanahno mačije uho ne bude dočulo da je neko kutnjijem vratima oškrnuo. Otvori živinica oči, napregne uši, naoštri brke i namjesti se na skutu, kako bi lašnje disnula ako joj bude do koje. Mačina priprava ne bijaše zaludna, er neko doista uljeze u kuću i poče lagahno ushoditi ljestve

od poda. Ushodi lagahno ali teško, jer kadnokad škripne stepen pod uzlazećom nogom. Proz drvenu rešetku jur proviriva neči:a glava smeđijem ubruscem pokrivena, proviru ramena i, najpotlje, ukaže se na vrh ljestava lice pretilo Đive Mihove, one ženice s kojom smo se saznali za Krstom. Ukaže se Đive i ispod glasa pozdravi: —

— Hvaljen Jezus!

U dobar čas progovori, er mače, neobično tuđoj čeljadi, istom sagleda lice i dočuje glas, poplašeno prucne se staroj iz skuta na pod, s poda kroz rešetku na stepene, sa stepena ko ti zna gdje. Nu u onomu što se prucne, treba rijeti da staru dohiti čapc:ma, er se ova prene oda sna, pusti kraliješ na tle i hitno hitno vrže ruke za se vapeći: — Tamo te đavô odnio, pasija živino ne znam što se od mene dogodilo. — Pak zagledajući desnu šaku: — Jes' vidio kako me očegrljala, otrovna otrovnice! — Dobro, doći ćeš mi da ti dam štogod. — I to veleći uze trti slinom mačiju brazgotinu, ne opazivši Đivu.

Đive svrh ljestava ne miče se, nego gleda staru i dûši se od smijeha; a kad se poustavi, opetova: — Hvaljen Jezus!

Ho! — ko je to? — A ti si Đive? — Dobro došla — paček: vazda budi hvaljen! — Hodi naprijed, što si tu zaprla?

— Ne znam smijem li od mačaka — odgovori Đive.

— A ti si je poplašila! — He — er sam se đavlu i čudila, koji joj se bodež dogodio da me ovako očebrškala.

U to Đive stupi na pod noseći nešto zamotano u ručinčiću, koje preda staroj govoreći:

— Ovo sam ti, jadna, donijela mrvicu kafe i cukara, dva tri kunčića kruha tvrda i gostaričicu ulja. Drži s pomnjom i spremi prije nego kogod dođe. Nemoj se narugati erbo je malo, ma što hoćeš....

— Muči, moja Đive! ovdje je svega dosta. Bog se od tebe spomenuo na rajskoj trpezi! — A što ćeš da ti rečem u čemu sam. Da nema gospara paroka i prijateljâ, bilo bi zaista svašta.

— Razumijem te, razumijem. — Ko bi bio igda rekô da na ovo ima doć tužna Jele! — A ma da — tako je Bog htio. — A reci mi što čini nemotnjica?

— Ostavi me, sestro; malo prije bila sam ti s njome na sudu božijemu. — I stara pripovije Đivi trganje i iznesviještenje nemotnjično, i svoju muku da je povrati. — Pak zaglavi: A sad promisli malahno, kakva sam ti se našla sama bez igdje ikoga.

— Marija moja, Bog će ti dat, er s tezijem stvarima, da nema tebe, našli bi je mrtvu. — Ma dobro je obdan, a obnoć? Reci mi, dođe li ti kogod da ti pripomože?

— Dođe ovo susjedstva i doduše pomože; a stara Lukre Franova i Pave Nikolina izmijene me po koju uru i obnoć.

— Neka, jadna, erbo opeta starica si, pa što hoćeš? Neko valja da ti dâ ruku, er u neko doba pràsla bi i ti uz Jelu.

— Kćerce, Bog me drži, ne znam ni sama kako. — Evo tu, hvala Bogu, cijenim da je ovo još zamalo.

— A bi li mogla vidjeti tužnicu?

— Po svaki način, Đive moja. Nego, kako sam ti pripripovidjela, nakon muke i trganja, islabljena, hotjela je malo zaspat; ali imala bi se već brzo probudit... Ho! eno kreće se. — Znam ti ja nju dobro. — To rekavši ustane, spremi prinos Đivin u spremicu kod poca, i uputi se put sobe Jeline.

VI.

Nemotnjica izmučena i islabljena, kako smo već vidjeli, bijaše požudjela počinuti i zaspati. Nu kakav san hoćeš da bude jedne nemotnjice jur na skončanju života cjeć krute bolesti, uzrokovane od pretrpljenijeh nezgoda, koje udariše prvo duh pak i tijelo? Skorila je nemoć, jer neprestano tiskala je misô prošastijeh tuga, koje razmnivá uzmnažala je a samoća vriježila, tako da pamet, sveđ u to: misli zabijena, nevidljivom kosom sve je to većma podrezivala življe zanemarenoga tijela.

U ovomu položaju isto spanje ne bijaše nemotnjici od pomoći, er razgrijana pamet na san dovodila bi joj izgubljene svoje drage. Kadgod snijevala bi da ih vidi gdje se gube, gdje se rvu s morskijem valovima, gdje izdišu udušeni; i onda u snu istomu vrisla bi vapiti i plakati, tako da kô van svijesti ustala bi oblivena suzama, i pričeti plač i uzdisanje slijedila bi razbuđena dok, ne utažena nego iznemožena oborila bi se polu mrtva na postelju. Kadgod opeta snijevala bi lijepe i vesele svoje dane: bila bi sa svojijem drugom u milomu razgovoru; činilo bi joj se kô da svoje sinove s mora pričekiva; — grlila bi ih, ljubila bi ih. — Ali u to prevarni bi je san ostavio, probudila bi še još s rukama obavitijem u način zagrljenja, — i u ti čas mile snijevane sjene rastrgle bi se, radost bi iščezla, našla bi se opeta pusta i sirotna, pak onda... A što ćeš povijedati, kad sam možeš promisliti što bi tužnica činila, što li naricala.

Slično snijevanje i sada joj se bijaše prikazalo. Ali kako tijelu izmorenu i obrvanu bolesti i ognjicom misô uredna i stavna ne može slijediti, nego sad tamo sad amo leti smetena, tamna, bjeguća, prekinuta, tako i Jele snijevaše nešto tamno, neredno, prekinuto. — Činilo joj se sprva da na škaru kupljaše treštine i da se razgovara sa svojijem Jozom, koji joj preporučivaše nek zarana spravi večeru.

Čim paka vraćaše se na dom s punijem ogrnjačem ošćela i treština, nađe se najedanput u nekakvu brdu među hridima i kapinikama. Penje se, penje sve to veće — kad eto se nahodi na jednoj strmeni! more je pod njom: — gdje je, ne zna; ide da se vrne, ali opuza natrag put mora — more buči, noć je i neko zove. Glas je Joza, zove ručak. — Trči doma, trči, trči — a ni stope naprijed. — Hoće da zove a ne može. Jozo je došô doma, ona ga vidi, ali k njemu ne može. — Oh moj Bože, što ću, kako ću? — Pada joj kako jedan zastor s oči: nema hridi, nema drače, u brdu je više kuće, slazi s malo šume pod pazuhom. — Jedan brod razapinje jedra i uporavlja iz Gruža. Neko maha s njega. Vajmeh! ono je Jozo, eno ti mi je otišô, a ja ga nijesam zagrlila. — Čekaj Jozo, čekaj malo! — maha i ona i leti na igalo. Eto je na igalu: nema broda, nema Joza, a nije ni ona došla na žale da otpravi muža, nego da pričeka sinove Balda i Paska. — Brod jedan pomolio je iza Dakse, ulazi u Gruž; neko maha svrh prove. Ono su oni, moja dva oka. — Hvala ti, Bože, da ih je majka dočekala zagrliti! — samo razbili su se! — utopili su se! — Hu zlogodnice! ne bilo vas na svijetu!

Oh da joj se san ovdje hotio prekinuti, nek se barem mirna probudi! — Ali ne — sve je imalo mučiti na svijetu, i san i java. — Čim sanja sreću, eto pada nekakva magla gusta, gusta; spravlja se zla godina. — Nemotnjici, čini se ne već da je na žalima, nego u kući na prozoru. Sluša buku zle godine, čuje žamor i viku na škaru. — Što je? — Puca top na moru, pozdravlja Gospu... Ne, ište

pomoć. — Jaoh! ko je? — Eno ga kako leti mimo Kalamotu. — More je uzavrelo, jedan val bacio je brod uprav kroz vratlo Dakse i Lapada pod Lozicu. — Sreća — nije se razbio, nego križa prema vjetru da umlati u Gruž. Ne može, ne dâ mu bura na Rijeci! — Eno ga prema Šiškovu — nosi ga nizdoli. — Smrklo se — grmi — zovu s broda pomoć. — Vajmeh! ono ti je glas Balda i Paska; trčimo pomoć ih. — Čini joj se da je sašla na igalo, da je ugazila u more, ali ne topi se: pod nogom joj je more nešto kako kaša, kako tijesto, u koje upada samo do više škljanaka. — Po tomu gustilu gazi, gazi, ali koliko bi htjela prije potrčati, toliko se veće ometa. — Brod je blizu Vranca[1]). — Još malo — sad sad rastući će se! — Eno ga — (u to
— Još malo — sad sad rastući će se! — Eno ga — (u to
prasne nešto kako zrnje po tlima, i baš bješe kraliješ Marijin, kad joj se mačka prucne iz skuta) — brod udari o hrid, raspe se, nestade ga, a Jeli san pretrgne se i nađe se držeći platno od postelje oko sebe sakupljeno, kako čeljade haljinu kada po moru gazi.

Sva zapijehana, oblita suzama, više umorena od teškoga klapanja neg li utješena od slaboga sna, ne probudi se sasvijem nemotnjica; ostane u onomu biću koje nije ni san ni java. U temu položaju načuje u predsobi šapat Marijin i Đivin i, cijeneći snijevanje jur prekinuto ne taštu prikazu svoje razmnive da li čitavu istinu, mišljaše: sakupiše se ono čeljad da mi navijeste crnu nesreću koju sam očima svojijem vidjela malo prije. — Drhta joj srce, znoji se od muke, ruke sklapa i čeka, kako ovca nož, glas nemili koji je ima uništiti.

---

[1]) Ljut podvodna nedomak Đorđićeva orsana, kobna brodima ako se veoma prisuču kraju.

Kad Bog ushtije, malo po malo razabere se, otvori oči sasvijem, pogleda naokolo sebe, vidje se na postelji, i tad samo pozna da sve ono ne bijaše ino nego nemili san, koji nazad četiri godine bijaše se u svoj prem krutoj istini izvršio. Krene se po postelji, pruži se, pokrije se i napravi razbačenu pokrivku oko sebe, pak izdigne oči put vrata da zazove Mariju, koja baš tada stupi joj na vrata.

— Da, vidiš kako si lijepo počinula, — počne govoriti stara, približujući se postelji. — Jesi li sada mirnija? — He, kako nijesi? — Sad si, Bogu hvala! sve drugo nego malo prije. — A je li ti štogod od potrebe, moja tužice?

— Oh dragi Bože! ti sam vidiš sve — odjavi s uzdahom Jele, i zamisli se neke čase, pak slijedi: — Nije mi ništa od potrebe, nego činilo mi se da s nekijem tamo govoriš; ali je kogod došô?

— Došla ti je Đive Mihova, tvoja stara prijateljica, pa, kako si spála, nije htjela ulaziti nego se amo sa mnom zadržala.

— A gdje je? Zašto ne uljeze?

— Evo me, Jele moja, evo me k tebi — iza pleći Marijinijeh progovori Đive i ukaže joj se. — Nu kad zagleda nemotnjicu i vidje u što je bijaše sagnala bolest, sažali se, veže joj se u grlu uzô, i, mješte pozdrava i kojegod utješljive riječi, ino ne uzmože nego je zagrli i izljubi oblijevajući je suzama.

VII.

Dvije prijateljice napokon utažiše se i tihijem razgovorom zamjenjivahu spomen nekijeh prošastijeh dana; a

Marija bijaše otišla svariti kafu sebi i Đivi prije nego bi joj još kogodi prispio.

Sasvijem da počitati s kafom prijatelja koji ti je došô na posijelo, škljan je od vjere u Gružu, starica nije ga opsluživala sa svagdanjijem pohodnicima Jelinijem, er nje siromaštvo nije toga dopuštavalo, i doduše niko joj ne zamjeri. Ali Đive bijaše došla prvi put k nemotnjici, i suviše došla s lijepim prinosom; zato Marija pobrine se u kuhinju, nešto za Đivu a nešto i za samu sebe: er što hoćeš? — starici bijaše čašica kafe milina božija, pa baš da ih je bilo i deset danas.

Što bi udario rukom o ruku, Marija zgotovi je, ponese Đivi, ulije sebi u jednu poveću čašu, nadrobi kruha, pak sjede za trpezu prema prozoru da gleda, kako veljaše, da kakva napast ne bi bahnula iznenada i našla ih na kafi.

Istom bijaše se stara namjestila i s nekom sladokusnosti pristala crepati iz čaše, žvatati i premetati zalogaj po bezubnijem desnima, otežući vrat da ga lašnje proždere, dade joj se pogledati preko praga prozorova. Pogleda i drugom krati, namrgodi se, pa hiti ožičicom o trpezu veleći osječeno:

— Na — eto vraga — nije imô kada doći nego baš sade, kad sam jedva dočekala srknut ovu kap! — Ma baš, ako si i pop, nećeš danas ni mrce[1]) okusit.

To rekavši skoči na noge, uvali u usta u jedanput s čašom ono što joj još bijaše ostalo, pa brže bolje turi u spremicu kod póca čašu i imbričić, otere se dobro ogrnjačem, er u naglosti bijahu joj se opuzla dva burka mimo usta niz bradu, pak uljeze k nemotnjici i:

---

[1]) Mrce mješto **mrvice,** običajno u dubrovačkomu.

— Evo ti, reče joj, paroka; — neka ovo malo poušestam oko tebe. — Daj mi ruku, molim te, Đive; nu prije turni to kikare[2]) ondje u škrabicu (i pokaže trpezicu), da nas ne nađe s kafom, er, Bog zna, nemam mu je otkle učiniti.

— Jadna Marija, čudim ti se, — odjavi joj Jele, ali ti parok ište kafu? — A da mu je i davaš, baš bi ti je uzeo u ovakoj kući!

— To je drugi posô hoće li neće li; ma ja neću da nas nađe s kikarom u ruci — zaglavi stara.

U to župnik prispije u kuću i s vrata se oglasi sa: — Hvaljen Jezus!

Istrče Marija i Đive u predsobu odgovarajući: — Vazda budi! — i pričekaše ga ljubeći mu ruku.

Župnik bijaše čovjek stavna obličja i prijateljske ćudi, vlasi polu sijede i rijetke na tjemenu kazale su da mu je bremičak godišta teglio na plećima, sasvijem da po licu ne bi mu sudio istom četrdeset. Pomnjiv svoga držanstva rado bi pohodio nemotnjike, od kojijeh bijaše žuđen i kako otac duhovni i kako utješitelj njihovijeh vremenitijeh potreba.

Netom stupi na pod upita za nemotnjicu, na što Marija: — Tako, gosparu, kako si je ostavio; odveće nije ništa. Uzela je malo juhe, mrcu poječala, mrcu podrijemala, a nekoliko i poplakala....

— Da da, biće bila kakva súse[3]), kakva prijateljica stara. Ah Bože moj! i koliko sam ti preporučio, starice moja, da ne puštavaš vele dodijevat joj...

---

[2]) **Kikara,** čašica za kafu.

[3]) **Susa** mješte **susjeda,** reče se u šali.

— Zaisto, gosparu, osvem ovdje Đive, koja je došla ovoga časa, ma nije od jutros kokoš prošla preko kutnjega praga.

— Slobodno, gosparu paroče, možeš joj vjerovat, — priloži Đive, — rekla je i meni sad isto Jele.

— Kad dvojica vele treba vjerovati, reče župnik; i pokaživajući sobu nemotnjice upita: — Može li se unutra?

— Kad god hoćete. — Ona vam se nada, odgovori Marija i uputi se.

Župnik pusti je uljesti, pak mahne na Đivu da uljeze i ona, a on slijedi za njom. I buduć pristupio k nemotnjici, tiho je pozdravi i upita kako se ćutijaše.

Jele uzdigne ruke k nebu i odgovori: — Tako — kako Oni hoće.

— Ćutiš li se štogod teže neg' jutros?

— Ginem ti, ginem ti svaki čas. — Ovdje mi je (i pokaže prsi) neka tegota, koja mi brani ležat mirno.

— Sestro moja, nemoj se prepadat. Oni koji je poslô nemoć, podijeliće i ustrpljenstvo; samo zavapi ga. Spomeni se o onome koje sam ti jutros govorio, i vidjećeš da će ti i ta tegota bit laka. — A reci mi, jesi li pospala ikoliko danas?

Spuštajući veđe ražaljeno odgovori mu: — Jesam — ali bilo bi bolje da nijesam.

— Zašto? — Svak želi počinuti, a osobito nemotnjik, a ti veliš bilo bi bolje da nijesam.

— He, oče moj! duga je pripovijest. — I budući to izustila, zažari se u licu i polete joj dvije suze niz obraz.

Župnik umukne zagledajući se u nemotnjicu. Pak kad vidi da joj bijaše oduminulo ono unutrnje krenuće, slijedi:

— Sestro, ako te što unutrnje muči, te se duše dotiče, ne daj napasti da te prevari. Evo me ovdje, tvoga oca duhovnoga; otvori mi srce bez straha i, s pomoći Jezusa koji je ista milost, ista dobrota, utješiću te koliko boljе mogbudem. — Ako je paka svjetovna misô koja ti ne dâ mira, vrzi je daleko, sestro, vrzi je daleko: er kad veće nijesi od svijeta, nemoj da te svijet ometa da se uzdigneš i sasvijem združiš sa svojijem Bogom.

Čim župnik tiho i lagahno ovo govoraše, Marija i Đive kleknuše podno postelje Jeline i stadoše u sebi moliti za nju. Ista nemotnjica kretaše ustima; bržek i ona moljaše; pak nakon dugo mučanja, razvedrena odjavi stavnijem glasom:

— Nije, oče moj, nikakvo napastovanje ni trganje duševnosti koje me smućuje, er, hvala momu dobromu Bogu, s te strane sam mirna. — Pridahne, pak slijedi: — Kakva svjetovna misô? kakva izvanština? Uprav ne mogu rijeti ni to da je. — Ono, oče moj, što me je mučilo u životu, i što me sagnalo u ovo biće koje vidiš — izgubljenje svijeh mojijeh — to, to srce moje nigda nije moglo zaboraviti; — pak evo i sad šine me misô, srce se ražali, i bolest koja me prihvati jača je od iste smrti koju vidim pred očima.

Na što župnik: — Sestro, i to je napast! Pakljenjaku sve služi da nam ne čini misliti o čemu imamo misliti. Vidiš kako ta misô odbija ti pamet od Boga tvoga i od napokonjega časa ka komu pristupaš; krade ti ovo malo vremena pokajanju i ćućenstvima svete ljubavi i ufanja u božije milosrđe. Ne daj dake toj misli mjesta. Ja znam, velika je, kruta je bolest koju si pretrpjela; ali znaj da bez volje božije to se nije dogodilo. Bog uzeo ti je sve tvoje, pokušô te iskušanjem Jobovijem, pak evo sada zove i tebe neka dođeš zagrliti u raju one koje si toliko ljubila na svijetu, i tu mirovati zauvijeke.

Još dobro župnik ne doreče, a nemotnjica prosvijetljena u licu nekom otajnom svjetlosti, rumena, vatrenijeh oči kako u dobra doba svoja, pruži k njemu obje ruke, hvati mu desnu i ljubeći je stade vapiti: — Ah reci — reci opeta da ću ih vidjeti — vidjeti ,u raju — i zavijeke biću s njima! — Ah reci, mogu li to ufati? Jesu li oni svi u raju? — Hoću li ja otići u raj? ...

Lijevom župnik povadi propeće, koje skroveno visijaše mu o grlu i, pristavljajući ga k usnama nemotnjice, presiječe joj riječ veleći: — Evo, sestro, — poljubi Ovoga koji se učinio ovaki, neka bi otvorio raj tebi i svijem nama. U njega ufaj, njega ljubi, i kad te okupe misli tvojijeh dragijeh, reci mu: — Budi, Bože, volja tvoja! ti kako si htio, tako je meni bilo. — Pak prigrli tvoga Jezusa propeta, moli neka on tebe prigrli, i bićeš u raju zajedno s tvojijem.

Poljubi Jele propeće pak, uzdižući oči k nebu, pritisne ga k prsima i ostane tako nekoliko časâ. — Što činjaše, što mišljaše tada? Oh, ne pitaj. — Nje pamet bijaše se tisla put raja, nje oko bijaše se zapelo u beskonačnost, a nje duša zadubla se u slatku molitvu. Kratka ova bješe, nu vruća, nu izvrsna toliko da duh uzdignut vrh svega što svijet bijaše, počine u svomu Bogu. Milost pokrijepi je, i u ovomu kratkomu zanesenju duha slobodno vidje da viši dio župnikovijeh riječi istinit bijaše, er povraćajući se u se, mirna, mirna vrati propeće i tiho zahvali na podatoj utjesi.

Zamijeniše jošter nekoliko riječi, i župnik, obećivajući da će doći opeta pohoditi je, javi se i izide.

VIII.

Župnik je izišô zamišljen iz sobe Jeline. S glavom niza, s rukama podvitijem šeće po predsobi, htio bi otići, nu ne dâ mu se. Dopre dvakrat do vrh ljestava, sađe do trećega stepena, pruži nogu na četvrti, pa opeta natrag. Stane jedan čas nasred poda, pogleda put vrata nemotnjičinijeh, osluhne, učini dva koraka i sjede kod prozora, sveđ zaduben u svojoj misli.

Marija i Đive, budući namirile nemotnjicu, ishodeći van sobe ugledaše župnika, koga cijenjahu jur daleko. Začudiše se, pogledaše jedna na drugu i, skupivši usne, zaklimaše glavom s jednijem nijemijem — he — he. — Pak Marija, pristupajući k njemu na prstima od noga, upita ga ispod glasa:

— Gosparu paroče, dasi se bojiš da Jele noćas ne bude putovat u kojekog doba?

Uzdigne župnik glavu, pak: — Ne bojim se toga, odgovori joj, ne čini mi se baš da će noćas. — Drugo me je zadržalo ovdje.

— Što, za Boga, gosparu?— priupita pospješno Marija.

— Jesi li vidjela koliko se muči ona tužnica? — i ne toliko mukom smrti, koja je, mogu rijet, davi, nego nekakvom unutrnjom strahovitom, kojoj ja ne znam stati na kraj.

— Hee, moj gosparu! a što si ti vidio? Nijesi ni stoti dio onoga što sam vidjela ja otkad sam ovdje uza nju. Da ti samo možeš vidjet jedanput neka nje trganja, mučenja, pak plač, pa viku... O moj Bože! ježile bi ti se kose, a srce na četvero pucalo od muke i od jada.

— Marijo, ova žena proždrla ih je grkijeh mnogo i mnogo. — Izgubila je muža, izgubila je djecu, koju je pre-

ko načina ljubila. — To sam već čuo puno puta. Zapala je u teško siromaštvo — i to znam. — Nu ipak, je li samo to uzrok nje smrti i svega onoga što sada kuša? — to niti znam, niti dopirem. — Sličnijeh događaja bilo je i prije na svijetu, pak žena opeta bi se razabrala, ugodila voljom Božijom. i živjela. Ali ovdje je nešto odviše.— ovdje ima biti nešto koje niko ne zna, nešto....

— Nema, gosparu, vjeruj mi, ništa — presiječe Marija. — Ja je poznam otkad se rodila; hvala ti Bože! — ja sam je podajala, er pokojna majka joj Béle imala je jako malo mlijeka; pak mogu ti rijet da ja znam vas nje život, i da je jedino smrt nesrećna muža i djece u ovo sagnala.

— A reci mi, molim te, bi li mi pripovidjela, onako na tvoju, vas život Jelin do danas? — Tako sam željan poznati uzrok pravi nje nemoći i smrti, da i sam ne umijem ti iskazati.

— Hoću dobrovoljno, ali ne sada.

— Da kada?

— Ako ćeš i sutra, samo nek budemo sami. Vidiš, suton je; domalo staće se kupiti susjedstvo, pak doći će ti ženicâ koliko ti duši drago; a ti lijepo znaš da ženica svaka misli na svoju; i kad nas nađu da se razgovaramo o Jelinijem poslima, — ubij je, svaka pristaviće ti svoju. A tada? Bilo bi svega. Ja bih rekla štogod, ti bi se najedio, pa — dospio posó.

— Ako vidiš da večeras nijesi od potrebe, pa lijepo sutra docnije u večer, kad ženice otidu doma, dođi kako da ćeš prigledati nemotnjicu; bićemo mi dvojica sami — oli najviše ako bude Lukre stara Franova, koja ne smeta mi nimalo; — i istociliću ti vas Jelin život.

— A ti baš tako. — I ako me štogod ne omete, nadaj mi se oko dvije ure noći. — I s Bogom! — I to rekavši ustane, poviri na vrata nemotnjice, posluša kako dihće, pa niz ljestve vanka.

Nakon župnika otide i Đive Mihova, a Marija ostane sama s nemotnjicom, ali to ne bi zadugo.

IX.

Prestala je zveka i lupanje na škaru, a putnički žamor gruškijem igalom. Tišina i muk zavladali su. Zvonila je odavna u Krstu zdrava Marija — umračilo se dobro. U prodavaonicama uzduž mora (i ima ih nekoliko) gore svijeće, koje kroz pritvorena vrata, pružajući nešto malo svjetlosti preko puta, čine da je mračnije ono što između njih ostaje. Tamo i amo iz uličica promakne kojagod ženica te, iza kako se obazre na desnu i na lijevu, lagahno, regbi sjena, pohmili putem ispod kuća — ustavi se časom za pritvorenijem vratima prodavaonice — osluhne ima li unutrima nepoznanijeh glasova, pak onda stoprv otvori i brže bolje za sobom opet pritvori vrata, i ište u prodavaoca ruku kruha.

Dočijem je on služi kruhom, ženica jednom rukom pruža mu pare, a drugom ispod ogrnjača dodava mu praznu caklenicu. Prodavalac veće i ne pita što hoće: on pozna slabost svojijeh ženica kako i obličja, te njekoj toči vinca rumenoga, a njekoj bome nekakve bijele vodice, ili žutkaste, ili nekakve treće, na oblik mrke, a na kus ne umijem ti pripovidjet — ele svakoj po svojoj ćudi. Kruh je za večere, biće i vince; — a ono drugo? — To ne pitaj — to su posli njihovi.

U gruškijem kućama večera je oko ure noći; ljudi su umorni s dnevnoga rabotanja, žele to prije otići počinuti.

da se ujutro na vrijeme nađu na škaru. Stoga žene, iza kako muške namire i pošlju ih spavati, ostanu slobodne činiti što im je za volju. Neke na svomu domu šiju, ču razboj[1]), pletu; a neke uzmu sobom kojugod raboticu, pak u susjedstvo na posijelo. U dugu posijelu i razgovoru počnu često oči teščati, treba se ohrabriti; i eto ti otajnijeh caklenica u igri od skuta do skuta. Zagrize se smokvica, cûkne se kapljica, pa Bog. Za to niko ne zna; prodavalac je nijem; ona četiri zida među kojijem se ocijedi ona žarka suzica ne mogu da govore; — pak ni luka jele ni njime smrdjele.

Nu s ovijem koja sam ti sada povidio ne cijeni da je naslikovan vas predmet gruškoga prizora. Ne, ne — ovo je jedna tanušna crta iščeznuta na udaljenomu njegovu obzorju. Ono što se veli poglavita slika, što sačinja sprednji prizor — hoo — to je skladno, to lijepo, to je drukčije. Homo da ga vidimo.

Mrak je debeli. Marija stara sjedi na **blanku** kod trpeze, prede i kadnokad šiljkom vretena potiče svijeću, er neće da joj svijetli dobro. Češće ustane poviriti nemotnjicu i, kad ne bi joj trebovala, opet na **blanak** sjedi i predi. Oko dvije ure noći, večeravši, prične starica odveće micati se po **blanku** i uskošenije poticati svijeću. Napinje uho, osluhnjiva ide li kogod i, ne čujući nikakva bahata, zaklimala bi glavom a drnula srdito žicu prediva, dok jednom nojpotlje i prekine je. Oslini prste, pristavi žicu, te opeta predi i govori sama sobom: — Ma što je ovo večeras da nema nikoga? — I ti bi se vrag htio da onda kad ne bih htjela biti sama, baš niko ne dođe mi! — Hee! —

---

[1]) **Razboj** — stan tkiva. Drugovdje običajno veli se samo **stan**, kod nas i na jedan način i na drugi, nu veće **razboj**.

popređe malo pak slijedi: — Lukre Franova ima doći, rekla mi je. — Pave Nikova, istina, ima djece, ma kad ih namiri, može mi pritrknut — nema joj dva skroka, — preko plota u kupus, pak evo ti je tamo i amo. — Oh! i izdigne vreteno put prozora, evo nekoga. Bože tebi hvala! Ah, duh mi se povratio. — Ustane brže bolje, vrže kudjelju na trpezu, prižeže lojanicu i pošeta na vrh ljestava zasvijetliti prijateljicama, koje već bijahu ušle u kuću.

Šestero ih uzide na pod, i stara ih pričeka s veljačkijem: dobro ste mi došle — dobre ste mi došle! — Gdje ste mi večeras? — ovako docna?

Stara Lukre odgovori za svijeh: — Marija moja, znaš gdje ima muškijeh nije vazda kako se hoće, nego kako se može. Ljudi, djeca, neće razloga; pa dok ih namiriš, vrijeme leti, i eto ti posla.

— Razumijem, sestro, nu bila sam se prepala da ne ostanem sama, kad mi je potreba imati kogagod.

— Čudim ti se što si rekla — doda Pave Nikova. — Znaš da bih bila pritrkla ako i na ponoća, da ne budeš sama.

— Znam, jadna Pave, ali govorim onako od nevolje.

Za ovijem predgovorom susjede se jave nemotnjici, postoje neke čase s njome, pak izidu i zasjedu okolo trpeze.

Budući svaka susjeda donijela po koji prinosić i prije neg uljeze k Jeli turnula ga Mariji, ova, dočim se one zadržahu tamo, ospremajući sve, razvidi i nađe među božijem blagom što joj naniješe jednu lijepahnu kokošicu u knjizi zamotanu, čistu i spravnu za lonca. Ganuta starica cjeć tolike ljubavi srčano zahvali dobrijem susjedama kad se vrnuše u predsobu, a napose Niki Lučinoj za

kokošicu, od koje opčas ocijepi stegno da ga pripravi svojoj nemotnjici.

Ženica je šest oko trpeze; svaka ima svoju rabotu: neka švenje, neka bječvu, neka pripredalo, te, kô da su doma, prionu na posô i počnu razgovori.

Svaki razgovor među mnogo čeljadi sprva je neznačan. Taki je i našijeh susjeda. Zamijene po kojugod riječcu o svojoj raboti: — Što to činiš ti? — a što je to u tebe? — komu pleteš? — i sličnijeh. Ali kad jednom upute radnju, upute se i riječi do mile volje.

Nu kako ženske ne mogu trpjeti da im stoji na jeziku ono što naume izrijeti, tako neće nigda da govore redom, nego sad graknu sve ujedno, sad umuknu, sad razlože dvije i dvije, negda se šapnu, negda brebonje iza zubâ, budući da često krati dvije na jednomu kraju posjeda govore o jednoj koja je na drugomu. Naše šest prijateljica žene su kako sve ine, pa i čine kako ine.

Razgovaraju se o svojijem pomorcima. Svaka povijeda kada je knjigu primila, gdje joj se putnik nahodi, kuda će opeta odjedriti. Ona veli da joj se muž malo nije utopio s jedne zle godine u Crnomu moru, druga kaže o zavjetu, treća o parama koje se nada prvijem brodom primiti iz Marsilje. I ovo sve povijeda se u glas, neka svaka razumije. Ispod glasa paka jedna se tuži na muža, ona na svekrvu, ova na susjedu. I tijem protegoše uru vremena, niti se sjetiše da stare Marije bijaše nestalo među njima.

A kada se sjetiše, već Marija uzlažaše ljestve kako da nešto nošaše s pomnjom, i bahne im na pod s imbričićem svarene kafe u jednoj ruci, a s mlincem i s uljanicom u drugoj.

— Moja Marija, jesi li se pomamila? reče joj kad je sagledala Lukre Franova. — Otkuda ti je došla ta na pamet, tratati kafu? Ma zašto?

— Sestro Lukre, erbo mi je bilo drago. — Ima petnest dana da vam nijesam ni kapljice rakije dala, pa večeras, kad ste mi donijele blaga božijega, da vam ne učinim po kikaru kafe? Ma što ćeš vraže? He — i ta bi se htjela!

— Marija moja, to je odveće, priloži Nike Lučina; u ovakijem zgodama je ludost promisliti na neke stvari.

— Da — pst — da vas nije čut — špotno doda Marija. Hoću li je sad prolit? — Bome neću. Bilo vam žô, bilo vam drago, imate je posrkat.

Čim starica govoraše, ređaše čašice po trpezi sa svojijem komadićem kruha uza svaku, er naše ženice kafe ne piju, ako mrvu kruha ne prismoče.

Prijateljice poslušaju staricu, puste rabotu a uzmu čašicu, te stanu kruh zakvašati, griskati i prisrknjivati. Marija, po običajnomu, ulije sebi u veću čašicu, udrobi nekoliko kruha, nasadi se povrh trpeze, i prične zakusnjivati se. — Mûk je u predsobi; mješte razgovorâ čuje se samo griskanje i prisrkivanje; ali bijaše suđeno da ni ovu kafu Marija stara mirno ne popije: neko lagahno kucne u vrata.

— Puh, ala te **belaversi!** — zavapi najeđeno Marija s komadom u ustima. — Koji je ovo vrag danas da ne mogu mirno popit kafu? Pobjed parok, sad nekakva druga napast. — He — ma veće veće ....

Uto oni zdvora kucne opeta. Žene koje ne bi htjele da iko zna za njihove stvarce, ma ni za kafu koju su popile u Jelinoj kući, brže bolje uliju u grlo ono što im ostajaše u čašicama, te se neka oprli, nekoj se prolije, a ne-

koj od smijeha udari i na nos. Čim paka Bele, kći Lukrina, potrči otvoriti pristaši, ostale pokupiše sve kafinsko posuđe i skriše ga u blanak, dušeći još veće smijeh u sebi, er opaziše Mariju u kutu od prozora gdje se tuče po prsima da joj sađe komad kruha, koji neprožvatan niz grlo joj poleti i prisjede.

Još ne bijahu žene dobro ni posijedale, kad im se za plećima oglasi jedan muški izmukli: — Dobar večer, **la compagnia**[2]).

Obazru se na novodošaoca, pak pogledajući jedna na drugu bez odjaviti pozdrav, rekoše samo: — Meštar Miho! — kako da su tezijem hotjele rijeti: — Nuti, od koga smo se poplašile!

— He, meštar Miho — uze ovi govoriti, — pa što je za to? Ali, erbo ste vi ovdje, ne može doći stari Miho pohoditi svoju susjedu? — A da je na priliku mješte staroga meštra provirio ovdje kakav mladi meštrić, Kristo santo, biste li tada ....

— Jadan meštre Miho, o čem govoriš? presiječe mu Lukre Franova. Ti znaš što su žene; veće je docna, pa se nijesmo nadale nikomu, nego ovdje žugale[3]) i u neko doba počele i drijemati, a ti iznenada zakucô, pa malo kô zabušile se. Eto ti razloga.

— Da da, kuma Lukre, ja znam da ti umiješ dobro pokrpit svaki posô. — Ostavimo to, a recite mi što je od Jele? Kako je večeras?

— Kako Bog hoće, odgovori stara Marija iz kuta od prozora.

---

[2]) Način pozdrava mrnarski: Dobar večer — dobro jutro **la compagnia** (družina), kad dohodi u kakav skup, da ne pozdravlja svakoga redom.

[3]) **Žugati** — govoriti štomudrago.

— Ho, Marijo, a tamo si! — Ne vidjeh te, sestro, među ovoliko ih. — Kad si tu, na, primi ovo (i pruži joj komadić govedine): služiće ti za malo juhe nemoćnici.

Marija primi, spremi i odvrati mu sa žmulićem vina, koga Miho krhne. pa sjede uz družinu

Ovi bijaše čovjek preko pedeset; pomorac u mladosti, a sada majstor na škaru. Prozvaše ga Gružani »Miho mazga« cijenim cjeć njegove smeđe pomasti, gustijeh obrva, nezgromna nosa, debelijeh usana i nekoga obraza oštro nacrtana; ali mu srce bijaše dobro, ćud mirna, narav pobožna, govorko po naravi i, kako svaki mrnar, svoj je materinski jezik kvario s pomorskijem talijanštinama. Često bi dolazio k Jeli, koju naziváše svojom susjedom, baš ako joj i ne bijaše posve blizu s kućom, i u nje nevolji veće je pomagô nego kojigod i bliži i mogućiji.

— Meštre Miho, što ti se čini od ovo vremena? upita Ane Mihova, jedna od mlađijeh ženica. — Hoće li se naši brzo objavit iz Lesandrije?

— O signora Aneta! a nije ti ništa ljepirica tvoja kazala?

— Jadan meštre, nemoj stúcat[4]). Ja te pitam o vremenu, a ti mi govoriš o ljepirici. — He — dobre si volje.

— Parâ[5]), Bog i duša, da si načela jedit se. — Nemoj ćerce; rekô sam ti na božiju, er znaš i sama da žene pomorske vazda **stroligavaju**[6]) ljepirice, žigu na svijeći, prndelje po kući i **che so mi ed altro**[7]) ....

---

[4]) **Stúcati** — govoriti ludo.

[5]) **Para**, iz talijanskoga — čini mi se.

[6]) **Stroligavati**, glagol iz talijanskoga **strologare** — gatati u zvijezde.

[7]) **Che so mi ed altro**, obično umetanje u mrnarskijem razgovorima, znači — **i mnogo drugijeh stvari.**

— Da da, meštre Miho, doda Pave Nikova, nijesu same žene; biće i kojigod pomorac otišô za istijem carom.

— O Kristo santo! svud ima svega, biće i među pomorcima.

— Ho — ho — ho — meštre Miho, nuti je — meštre Miho, nuti je — klikne radosno Bele, ljepahna kćerca Lukre Franove, izdižući lagahno ruku i pokazujući na njoj ljepiricu. — Viđi kako mi je lijepa — zelena, s krilima rekô bi od svile.

— Veseli mi se, moja Bele. — To ti je knjiga od vjerenika iz Carigrada, kô da je imaš u ruci.

Zarumeni se Bele, snimi opeta ruku na skut i zagleda se u ljepiricu, a Miho slijedi: — To su ti sve babuštine; u to nema se vjerovat, nego samo u Boga. A hoćete li da vam ja rečem jednu bez ljepirice i smokava? Sutra nam je drugo vrijeme. Sunce je zašlo u jednu grubu **kalatu**[8]); sutra, prekosutra biće **ekvinocija**[9]), pak ti se bojim kakve dobre **šapantare**[10]).

— Ajmeh, meštre, nemoj za Boga! prepadeno ozove se Ane Mihova. Kad god čujem spomenuti ta pusta **kvinocija**, udre mi klinac u srce, misleći za moje da ih gdje na moru ne sukobe.

— Ha — ne treba strašit se ni zlo slutjet, odgovori joj Miho. — Biće što Bog da; — ti ga moli, pa ne boj se.

— Da ako ih nađe na moru?

— A otkle idu?

— Iz Brsalonje (Barcelona); — odjedrili su prvijeh agosta.

---

[8]) **Kalata** — oblaci zbijeni na zapadnomu obzorju.
[9]) **Ekvinocija** — ravnonoćje.
[10]) **Šapantara** — zla godina.

— He — oni su ti u Lesandriji odavna, i zahvali Bogu.

Slijediše susjede i Miho u sličnijem razgovorima do blizu ponoći. Lojanica već bijaše na omaku, stara Marija na maloj postelji, po tlima prostrtoj u Jelinoj sobi, slatko zaspala, a nemotnjica, često pregledana sad od jedne sad od druge prijateljice, zaželi na svrhu da prije neg pođu ća, otegnu joj postelju.

Pospješno ustane Lukre stara i Pave Nikolina, i s pomnjom snime nemotnjicu s odra na stolac, a ine brže bolje protresu, promiješaju i naprave, pak opeta lagahno položiše Jelu i namjestiše.

Koliko god su Lukre i Pave lagahno i pomnjivo prenosile nemotnjicu, ali ne mogoše zabraniti nesrećnomu kašlju da joj ne skoči. Istom je namjestiše u postelju a ovi se objavi s takom silom i mukom, da ne dade joj za nekoliko časa ni odušiti, pak napokon ocijepi se, i tužnica sa slinom izmetne i krvi.

Stara Lukre i Pave odalečiše sve mlađe, a one same okolo nje pomagahu je dok se umiri. Napojiše je vodom, otrše joj znoj, zasloniše je bolje, pa ljubeći je kako malo čedo sjedoše joj uz uzglavlje, da pobde joštera do koga doba, čim ine i Miho, pozdravivši nemotnjicu, uporave k svojijem kućama.

X.

Stari Miho ne bijaše se prevario, kad navijesti susjedama zlu godinu sa zapada. Prevalilo bješe ponoći, a s te strane počeše uspinjati se nekakvi debeli crni oblaci, koji rastući se i šireći se, oko dvije ure po ponoći priklopiše sve nebo. Nema daha vjetra, mrtva je tišina, ali ubitna i

teška. Sa udaljenog obzorja na zapadu rijetka munja sjekne, te pružajući plamene trakove sjemo i tamo gmiže kroz oblake, prodire ih, za časak, kô za rugo, rasvijetli i pokaže ti kakva se sila otuda sprema, pa te vrže u crnje tamnilo i veći strah. Mnogo nakon sijevanja čuje se tutnjavina, sprva iz duboka pak sve to bliže i bliže, dok napokon jednu uru prije zore, sijevanje i grmljavina sastadoše se zajedno, a vjetar zapadni snažno dune.

Još kad tutnjavina bijaše nastala oglasivati se jača tamo preko Šipana, u većemu dijelu kuća od Kantafika do Krsta pojaviše se svijeće; prozori pričnu se otvarati, pa nakon malo bome i kutnja vrata, kroz koja vidiš promicati negdje jedno čeljade, negdje dvojicu. Nose svijetnjak, trče pospješno na igalo, drpe čelo, skaču u plavčice, i brzo brzo one koje su poveće pritvrđivaju ih dvostrukijem svezima za pokrajne stupove i zatežu ih na sidro. One paka koje bijahu manje istežu ih na suho i predavaju kolima u zemlju pobijenijem, da ih ne ugrabi rastuče uzbunjeno more. Ko prije opravi posô trči bližnjemu na pomoć, i tako, dodavajući se ruku zamjenito, obezbijediše svoje plavčice proć navali zle godine.

Jedan, koji među prvijem ustane ovu noć, bijaše proto Božo. Otvorivši prozor pogleda sprva, otkuda se zla godina spravlja, pak onda zapre očima put broda prije dva dni na škar istegnuta. Na bjegućų svjetlost sijevanja munje razgleda ga: bijaše dobro podaprt; ali jedan brod na suho istegnut sa svijem katargama, prekrstačima, i sa svom onom mrežom čela i konopa, činilo se je protu da bi lasno mogo okušati grđijeh šteta negoli na valjivomu morskomu površju, na kojemu sa svojijem gibanjem pridavajući se vjetru silu otimô bi mu i sebe sačuvô.

Razumnom protu bi dosta to samo promisliti, da se sjeti istijem časom što imaše uraditi. Otisne se s prozora, navuče haljinu, pripali svijetnjak, zovne slugu, pa iz kuće. U dva koraka na škaru je, te nekijem debelijem glasom, kako iz pomorske trubaljke, zaupi: Oj Grużani, amo na pomoć, da nevjera[1]) brik ne prevali! — Priduši malahno, pa opeta: — O Gružani! amo brže koliko vas može veće.

Sijeva munja, sve to bliže grom tutnji, ali glas protov svu tutnju nathodi. Čuše ga Gružani: cknenja nema. Stari proto, koji sagradi brodova koliko je u godištu dana, proto, čigova obrtnost i nastojanje hranu daje većoj polovici gruškijeh majstora, proto, kod koga malo manje neg sva mladost zanat naučila je, proto, koji sa svom surovosti pomorskom i s nekom opornom ćudi opeta prijatelj je korisni marljivom radiocu a oštri ukoritelj lijenčini i pridrtanu; stari, paček najstariji proto gruški, na pomoć viče, a koji je taj koji bi se usudio rijeti: neću, ili sad ću? — Nema ga.

Vikne proto, odjeknu mu protivne glavice, a sa dvadest mjesta niz igalo zagrmi jedan glas: — Evo nas, proto, ne boj se. — A za glasom vidiš trkimice posukati se dúgu svijetnjaka i tamnijeh sjena put poznatoga mjesta. Što bi udario dlanom o dlan, eto nešto majstora, nešto mladijeh mrnara, za trideset oko svoga prota. — Evo nas, proto, što trebuješ? zapovijedaj — bi jedan glas dohodećijeh. A proto Božo, pronoseći svijetnjak naokolo i sagledajući onu vrijednu mladost kod sebe, razigra mu se srce i on se pomladi, pa vikne: — Za mnom! — I upravi k svojoj shrani punoj svakoga drvlja i škaranskoga oruđa.

---

[1]) **Nevjera — zla godina.**

Dođe, otvori je, te slijedi: — Ala braćo! nadvor **puntale** (potpirače), motike, kline, dva tri malja[2]), sjekiru — svaki po štogod, pa na škar. — Neko svijetli, neko tegli, neko nosi, te svi opeta za protom.

— Meštri. vi najprvo — zapovijeda proto — po tri puntala sa svake strane broda. — Gledajte nek su dobro razdijeljeni, i **kastanjole**[3]) dobro i u zdravo zabijene. — Ala, tri četiri s motikama na posô. — Gdje vam meštri pokažu, spravite rupe u koje imadu sjesti **puntali.**

Naredba izlazi iz protovijeh usta, a rabota iz ruka majstora. Motike kopaju, potpirači se pristavljaju, hvatišta se pribijaju. Proto pazi i slijedi:

— Pregledajte sve redom puntale; — ako je koji **polaškô**[4]), odgrnite zemlju i pritvrdite ga klinima.

I sam proto paka prođe oko broda, zaviri sa svijetnjakom u ruci i popipa trupe na kojijem brod ležaše. Pregleda ih jesu li utvrđeni, oli da se nije koji krenuo ili izmetnuo, i, našavši sve kako željaše, izmakne se na stranu, pak onda:

— A sad, mladosti! vaš je posô — zaviče. — Svi gori na brod — pak **maina a fosso arburete, penune**[5]) sve. — ali vrlo, prije neg skoči nevjera. Pazite, bez omete, vel

---

[2]) **Malj** — mlat veliki gvozdeni.

[3]) **Kastanjola ili kostanjola,** riječ mrnarska, znači komad drva pribijena u bok broda, pod koji komad ulazi potpirač i zapire da se ne opuze uzgori. Po smislu čemu služi, ja prozvah taj komad **hvatište,** er uprav hvata potpirač, drži ga i brani da se ne opusti.

[4]) **Polaškat,** mrnarska riječ — popustiti.

[5]) **Maina a fosso,** riječ mrn. znači snimiti sve što se može niže do krova od broda. — **Arbureti,** male katarge, to su oni komadi pristavljeni na veliku katargu, i koji nose četverouglasta jedra na trgovačkijem velikijem brodima. — **Penuni** — prekrstače, ono drvo na komu je jedro privezano.

— Gledajte gdje stajete, da se koji ne slomi; — i **maina** redom: prvo jedno pa drugo, kako što ide, da se ne ubijete.

Grehota da ne bješe vedri dan, da se vidi ova trudna i lijepa rabota našijeh vrlijeh mrnara! Istom proto dereče, a šesnest sokolova zbaci sa sebe gornju haljinu, pa, kô ljepiri, eto ih briku na krov, a otole kako vjeverice uz konopne ljestve. Njeki lete do krstačića[6]) i razdrješuju najgornje prekrstače, na jedan kraj namiču im čelo, pak niz katargu spuštavaju ih na krov vapeći: — **aguanta di sotto**[7]). Zatijem, ne bez truda, izbijaju kline, te kroz krstačić spuštaju male katarge[8]) i vape kako i prvom. Drugi, koji se drže na srednjijem prekrstačima, dočekuju ih i viču onijem koji spuštaju: — **mola**[9]), — pak slijede spuštavati ih do krova.

Opravivši ovi prvi posô, sađu otkuda bijahu se pripeli, i svi skupa late se teške rabote: snimati do blizu krova prekrstače velikijeh i poglavitijeh jedara. Teški su, debeli su ovi, vjetar jur pričeo je zapirati u njih, munja sijeva sve to življe, toliko da zablještuje i brani vidjeti gdje nogu nasloniti, gdje rukom uhititi. Nu opet mladost naša ne prepada se. — Proto sa škara sokoli ih — oni isti

---

[6]) **Krstačić** — ondje gdje mala katarga zglaba s velikom namaknut je u prijekrst jedan opašaj od četiri drva zajedno stučena, u koji ulazi mala katarga i od njega držata je.

[7]) **Aguanta di sotto** — tal. mrnarska = **primi ko je doli.**

[8]) **Male katarge.** Kako rekoh pod brojem 1), katarga mala pristavljena je na veliku, ona se u potrebi diže s mjesta i snima se na krov broda, i za taj posô izbiju se klini koji je drže u krstačiću, pa kroza nj spušta se gdje hoćeš.

[9]) **Mola,** tal. riječ = pusti.

jedan drugoga ponukuju: — Ala — svi složno — sad — **maina** — **maina** lako — drž dobro — **guarda di sotto**[10]).

A oni koji su jur na krovu odzivaju: — Ne boj se, malo po malo — **lascia che vegna**[11]) — tako — dobro — **aguanta**[12]) — **zucca**[13], — i trista drugijeh mrnarskijeh riječi čuješ sad s kataraga, sad s krova, dok najposlije bi sve opravljeno kako proto Božo željaše i zapovijedaše.

— Živjela mladosti! zavapi zadovoljni proto, kada svi bijahu poiskakali na škar. Živjela mladosti! ovo se zove rabota! — Baš hvala vam kô mojijem sinovima. — A sad nosimo što ne treba u **magazin** (shrana drvlja i majstorskoga oruđa) i hote svi amo, er će sad rđava godina. — Eto uhitila je Šiškovo.

I tako bi. Istom oni uljegoše u pokriveno, a munja sjekne i ujedno grom pukne oko Babina kuka. Za njim vjetar, dažd, sugradica, sve namah navali sa zapada, tako da u malo časâ more uzavri i prične plákati škar do blizu protovijeh vrata.

Stoji klopot drvlja po škarima, stoji zvižd čela i konopa na brodima osidranijem u luci, stoji sjemo i tamo kršidba stabara po obližnjijem vrtima. Kad sine munja, nadazireš kod jedne pulake, vezane pod kućom Vilenika, gdje mrnari u plavčici na šest vesala voze veljačko sidro, da pripomognu drugo koje bijaše pooralo od sile vihra.

U kućama već niko ne spava; svak je na nogama. Ljudi pritvrđuju zatvore od prozora da ih vihar ne uvali u kuću; žene Boga mole, užižu svijeću od tri Marije, krope

---

10) **Guarda di sotto** — pazi ko je doli.
11) **Lascia itd.** — puštaj neka slazi.
12) **Aguanta** — drži da ne slazi naprijed.
13) **Zucca** (ruka) — veži.

vodom krštenom proć nevjeri, kade tamjanom i pômoni blagosovljenom; djeca skviče cjeć straha, majke plaču misleći na svoje pomorce, starci ih karaju da se ne mame, nego nek šute i Boga mole.

Vanka huka, buka, lomljava, grom trijeska, kiša lije, a u shrani prota Boža šala i razgovor. Vas se je oni skup posadio na klupe i drvlje kojijem bijaše shrana zavaljena; metne svijetnjake u srijedu, te svi mirni kô pečeni zapale njeki lulicu, a njeki smotku, kako koji nađe uza se. Proto kad vidje da najveća sila onoga urnebesa bijaše premetla, a brod na škaru održô se kako mrkijenta usred morâ, smiri se sasvijem i čini sluzi kroz unutrnji prohod donijeti iz kuće dobre rakije i mlade mantale, te postavi izobilna pred družinu nek se ponapije.

Družina pije i razgovara se. Jedni kroz uzrok ove strašne oluje pripovijedaju kakvijeh su crnijeh podnijeli, tamo u velikijem morima, jedreći put Brzilja, Ingleške, Kalkute i što ti ja znam kuda. Drugi, ne mareći za oluju, šaljivo dodavaju se pod bok, protresaju grinje sad ovomu sad onomu, dok njeki dođe do Mare B... te uze kazivati kako bijaše napela udati se po drugi put, i to — veli ovi — vrazi je nosili! ona preko četrdeset godina za nekakva golobrada gradskoga mušteriju, koji će joj opaliti haholjak, pa onda, sluga brodaru!

— Da — Mare B...! A što biste rekli o staromu Takiri? — zapita Vice Ivov, mladić koji istom ono godište bijaše pristô uz majstore.

— Što? — odjavi Frano Mihov.

— Da se ženi za Maru Kulicu.

— Haj, đavli ih nosili obu dvojicu!

— Baci vraga, Vice, prida majstor Paše; **onaki će** se ženit?... Takiri vise noge nad grobom, a Mari vazda **kiša**[14]). — Haj, vjere ti, ne stucaj!

— Ma jest. sreće mi, priglavi opeta Vice. — Nema desetak dana, ja sam ga susrio kad je hodio u paroka za proglašenje te slavne ženidbe; ali, kako sam obaznô, namjerio se je na oštro gvožđe, er parok opeli gą dobro, pak posvjetuje i posla ga puhajući u šake.

— Što će svjeti onakomu? reče Frano; — imô je dat mu dvije noge. to je bilo za njega. — Stara ćorava vjera! — Oh da sam bio tu, Bog i duša, bio bih mu....

Ne doreče, er u jedan mah zasvijetli sva shrana kô da se bijaše upalila, i grom tresne ondje negdje blizu. Svi se zabušiše; njeki se zakloni rukama, njeki se krsti, njeki vapi — Jezus ,— njeki — Sveta Barbaro, moli za nas, — kako je došlo komu što prije na usta. Proto potrči na vrata vidjeti da po nesreći grom ne bijaše udario u brod; i kad ga spazi čitava, vrne se zahvaljujući Bogu.

Kad strah prođe, uze govoriti Antun Božov:[15]) — Ovaka mi noć spominje neku strahovitu, kad sam bio

[14]) **Kiša, uhitila kišu, okisnuti** — biti pjan, opiti se.

[15]) Priopćih ovi pomorski događaj onako prosto kako sam ga ja čuo iz usta jednoga Gružanina, zato samo neka bi se u ovijem malijem crticama gruškoga života našla i ona našega pomorskoga. Izjasnio sam što sam bolje znô talijanske riječi u dodacima, ali ne bi mi moguće sve do konca, er za nekijeh osobitijeh imena jedara i brodarstva trebovalo bi kovati novijeh riječi, što se ne usudih. Taj posô ostavljam Jugoslavenskoj akademiji i cijenim, kada bi stavila ruku na to, da bi ne malu korist učinila našemu jeziku. Inglezi, Francuzi, Talijani, pomorci baltikanski služe se svojijem jezikom u brodarstvu; zašto ne bi mogli i pomorci jugoslavljanski? Cijenim da bi. Neka Akademija pokuša.

s kapetanom Radmili. Uhitilo nas je na **Bonifaćijam**[16]), na sam badnji večer. Grdan ti mi li dođe, braćo moja! Bili smo odjedrili iz Kartagene puni žita put Livorna. Ispočetka vremena ne bijahu rđava: — **punenti, punente-majstro**[17]), vrijeme za jedrenje; malo nas je pozdravila **liunada**[18]), ma ništa; poteži do Sardenje.

Tu na **Spartiventu**[19]) počne nam **bacigat**[20]), čas od **levanta** čas od **punenta,** dok na svrhu osvoji **punenat.** Dobro — ala da se jedri ispod Sardenje do **Tavulare**[21]). — Noć je mrkla i oblačna, osam ura su — straža **rèndivâ se**[22]). — Kapetan stoji navrh krme i pogleda na **Boku Bonifaćija,** otkuda se diže nekakva crnjavina. Gledam i ja; sva je prilika rđave godine, a noć zimska — treba se spravit navrijeme. Baš zinuh da rečem kapetanu da pregledamo jedra, kad ovi zovne: — **Nostromo!**[23]) — Šjor! — Hodi amo. — Dotrčô sam, a on pokaže rukom na **Boku,** pak mi veli: — Odonle prijeti; danu. prije neg se **rendi** straža, neka se **siguraju** jedra[24]). Zatvori **kontra, papafige**

[16]) **Bonifaćijam.** Tijesno je Bonifaćija među Korsikom i Sardenjom. Mrnari ga nazivlju **Boka Bonifaćija,** oli samo **Bonifaćija.**

[17]) **Punentini, punente-majstro,** vjetar **zapadni** i sjevero-zapadni.

[18]) **Liunada** — vjetar siloviti kad dune niz **zamorje liunsko.**

[19]) **Spartivento** — glava na jugu sardinskog otoka.

[20]) **Bacigat** — puhat sad s jedne strane, sad s druge.

[21]) **Tavolara** — otok nedomak ušća tijesna Bonifaćija.

[22]) **Rèndivâ se straža** — iz talijanskoga **rendere,** znači promijeniti **stražu.**

[23]) **Nostromo** — poglavar družine. **Šjor,** iz talijan. **signore;** odziv običajni mrnarski kad stariji zove.

[24]) **Siguraju** iz tal. **assicurare.** — **Sigurati jedra** znači: uraditi oko jedara ono što je potrebito da ih zla godina ne oštetuje.

i **majstru**[25]); čini uhititi po dvije ruke **trcarula**[26]) na **gabijama**, a dvije na **randi**[27]), pak, ako vidimo da bude štogod potreba, zvaćemo svijeh.

Bilo nas je dvanest druga, dvanest lava. U pô ure sve bi učinjeno. — He, pomozi Bože! Polovica družine otišla je počinut, a ja sam s kapetanovom stražom.

Kapetan postoji malo na **kuvijerti**[28]), razgleda svud naokolo, pak veleći mi: — Nek brod ide ovako — ja idem dolje; budeli potreba zovi me, — sađe u **kamaru**[29]).

Brod jedri. Prošli smo **Tavularu**, otvorili **Bonifaćija**[30]). A — ha — govorim sam sobom, evo nas — dobro smo došli.

— Baš dobro došli! Sad će bit posla — oglasi se majstor Miho. Poznam ti ga vrlo dobro; đisô sam i ja tuda negda.

— Bome đisô, meštrè Miho, ala i mi smo ti. Sad ćeš čuti. Netom smo otvorili **boke**, vjetar udari jači i **skarsiji**[31]) i prijeti grđe. Mislim: ako je ovo na početku, što će

---

[25]) Imena razlikijeh jedara. **Kontra** zovu se najgornja i najmanja; **papafigi** su ona koja slijede ispod **kontra** i veća su; **majstra**, najveće jedro i najdonje na drugoj ili glavnoj katargi.

[26]) **Trcarula**, tal. **terzaruoli** — konopčići prišveni priko širine jedra u dva u tri reda; svaki red zove se **ruka**. Služe za skraćenje jedra; naški **púci** ili **svesci**. — **Gabija** — dva srednja jedra na prvoj i drugoj katargi, najpotrebnitija i najtvrđa, koja se najzadnja zatvaraju u nevolji.

[27]) **Randa** — veliko jedro na zadnjoj katargi pruženo preko krme put mora.

[28]) **Kuvijerta**, tal. **coperta** — krov od broda.

[29]) **Kamara** — soba kapetanova u krmi.

[30]) **Otvoriti** jedno mjesto, u pomorskom govoru znači: počet dohoditi prema njemu.

[31]) **Skarsiji** — tal. **scarso. Vjetar skarač** — veli se kad puha veće u sprednju stranu broda nego put krme.

biti kad dođemo prema njima? — Slazim u kapetana i pripovijedam mu. Kapetan, istom izide na **kuvijertu** i pogleda, vikne u glas: **Suzo da baso**[32]). Viknuh i ja još bolje. — Poskakoše svi. — Ala, viče kapetan: **sera flocco**[33]), i treću ruku **trcarulâ** na gabije.

— A zašto ne zatvara **randu** kad je **flok** zatvorio? opomene proto Božo.

— Polako, proto moj! Randu nije mogô zatvoriti, er je služila brodu onomu, da ne **ide na pođu**[34]). Utoliko vjetar podažiže sve to jače, crnjavina stiskuje, — baš ne vidi se. — Velim kapetanu: — Šjor, kud ćemo? — **Per tramontana**[35]), odgovori kapetan. — Brod **fila**[36]) četiri milja. — Ponoći je, ura da se promijeni straža; ali ne ide niko doli. — Kad što ćeš ti vidjet? — Sjekne munja i zagrmi sve jednaga, — pak puhne vjetar kô iz mijeha, i

---

[32]) **Suzo da baso**, iz talijanskoga. — Znači da izlaze nadvor oni koji su pod krovom broda. Ovom zapovijedi zove se ona polovica družine koja počiva, da skoči na pomoć onoj polovici koja je na straži, što se čini samo pri potrebi.

[33]) **Flok** — jedro tronuglasto na katargi koje se pruža preko nosa od broda više mora.

[34]) **Pođa**, riječ talijanska. **Ide brod na pođu**, znači hoditi za vjetrom, obrtat krmu na vjetar. Protivno je **orcat**.

[35]) **Per tramontana**, tal. — u sjever.

[36]) **Fila**, iz tal. **filare** — **sukati**. Da se zna koliko milja u uru brod jedri, spuštava se po krmi jedna tronuglasta štičica, zvata **barketa** (lađica), vezana konopčićem razdijeljenijem na uzle. Ti konopčić ispušta se s broda i koliko se u neko određeno vrijeme zamoći uzala u more, toliko milja brod jedri u uru. Ovi posô zove se **filare la barchetta** (osukati lađicu). Otole mrnarska mješte rijeti: brod jedri toliko . . ., veli se **brod fila toliko**.

kârga brod s **kavòbandom** na more.[37]) — Jesi li take kad čuo, s brodom bez jedara?...

— Hem — bome baš mu sila bijaše pritužila, reče proto Božo.

— Ne pitaj, brate. — He! — Skočih na **timun,**[38]) vičući **timunijeru: Pođa!** — Viče kapetan: **Pođa** da ne polomi — i **fila randu, fila** dobro[39]) — i **maina pik de fora**[40]). — Bog dade, prođe plata, brod se upravi, ali kapetan ne dâ još **òrcat,** nego potegne nekoliko **na pođu,** pak zapoviđe: — **Orca!** — Uputismo se opeta. — More i vjetar sve žešće. Oko ure po ponoći, mili Bože, ima li ga gdje više! Nema drugo nego munja za munjom, puca grom, svaki **kolap** (val) kako Petka plâče preko nas s jedne strane na drugu, a brod đisa. — Oko dvije po ponoći dođe ti nam jedan **trèćâk,**[41]) te, moj brate! — hljup — u **kvartijer od krme**[42]); slomi **gruete**[43]), odnese vrag **pasaru,** prolije se po kuvijerti, i nalije je do pole more.

— A — oh jada! zavapi majstor Frano; ima li gdje sjekira, za Boga?

— Hmuća se more po **kuvijerti,** plutaju drvlja, bačve neke prazne, jedna puna vode, ne smiješ stupiti da te štogod ne ubije, er ima nam mora do niže koljena. Ostadosmo za čas kô smeteni, ali kapetan — hee, pomalo je onakijeh! — tisne se s krme, podbije nešto drva što mu pod ruku dođe, i poleti put **kavobande.** Kad to vidje družina, skoči za njim; neko napipa **ašpu**[44]), neko sjekiru, te onda udri tamo, krhni onamo, dok prolomiše na nekoliko mjesta **operu mortu**[45]), i na Boga! izlije se more navrijeme, er da ne, u zô čas po nas! — stiže nas drugi — nalijeva nas, i, ove mi svijeće, — svi **à piko**[46]).

Kapetan sokoli nas: — Ne bojte se, djeco; još malo ovako, pak će nam **drìcat**[47]) i more i vjetar. — Nostromo, veli mi, pomnjivo na more; ako vidiš kakav jaki **kolap, pripođaj,** pa kad prođe, opeta u **rotu**[48]).

Na to ja: — A šjor, kako će nam ostat **Formige?** — Mahne rukom, i odgovori mi: — Ha — za njih ne misli: ostaće nam dobro, **tramontana kvarta grego**[49]). — Na tri ure po ponoći, kako bijaše rekô kapetan, **riùndâ** nam more i vjetar u pô krme[50]). — Hee, pomozi Bože! — Brod leti — ni svi đavoli — biće, cijenim, kakve deset milja na uru. I tako smo ti lihali do pred zoru s očima izbečenijem

---

[37]) **Karga** — iz tal. **caricare.** Ovdje znači prignuti silom brod s jednijem bokom sasvijem na more. — **Kavòbanda** tal., građa koja sve naokolo paše krov i brani mrnare od valova.

[38]) **Timun** — kormilo; **timunijer** — kormilar.

[39]) **Fila randu** — ispustiti ovo jedro da ga vjetar tisne na stranu.

[40]) **Maina pik** .... Jedro randa otegnuto je na dva drva; donje zove se **bum,** gornje **pik,** oba zglobljena na katargi pri krmi. **Maina pik** — znači popustiti čela koja drže pik uzgori, spustit ga nizdoli.

[41]) **Trèćâk** — U oluji morskoj, nakon nekoliko manjijeh slijedi svečer jedan veljački val, koji pomorci zovu **trèćak.**

[42]) **Kvartijer od krme** — strana zadnja na brodu.

[43]) **Gruete** — dva drva o kojijem visi sa strane preko boka plavčica, **pasara.**

[44]) **Ašpa** — drvo jako i tvrdo koje se uvlači u glavu istezala, kad treba njime vrtjeti.

[45]) **Opera morta** — isto što i **kavobanda.**

[46]) **A piko** — otići na dno, potonuti u dno mora.

[47]) **Drìcat** tal. drizzare, — upraviti; to jest, neće nam biti poprijeko kako dosad, nego doći će nam bolje u krmu.

[48]) **Rota** — put, staza opredijeljena po kojoj brod ima jedriti.

[49]) **Tramontana kvarta grego** — ime vjetra; odgovara po inglešku **Nord** 1/4 **Nord Est,** to jest: od sjevera četvrti dio vjetra put sjevero-istoka.

[50]) **Riùndat** — riječ pomorska. Znači kad vjetar malo po malo promjenjuje, lazeći od srijede boka put krme.

gledajući sprijeda, da na što ne udarimo. — Kad Bog dade, svane se, i eto ti nam Pjanoze **sottàvento da prova**[51]. Povrati se svijem duh, — zahvalismo Bogu, te naprijed; pa obrni između Elbe i Kaprare put Livorna, i dođi na zdravlje na sami Božić.

— Bome, meštre Antune, cijeno ste je imali — zaglavi majstor Miho. I meni se čini da smo je i mi noćaske imali cijeno. Nego znaš li koja je? — Homo se mi bacit na jedro; čini mi se da je nadvoru dosta manje.

— A bi li, Miho, još kapljicu? upita ga proto, zagledajući caklenicu prema svijeći. — Grehota je da ovo ostane; moglo bi izvjetrit. — Hajde de, po čašicu, — pa ako je prestalo, otidite.

— Prestalo je, prestalo — odgovori s vratâ majstor Paše, koji bijaše baš otišô vidjeti kako je nadvoru.

— A ti, kad je prestalo, daj nam baš po tu kapljicu, prida stari Miho. — Svaka sila prokleta, a ta blagoslovljena. — Napimo se, braćo, pak hajdemo.

Napiju se svi redom po jedanput, i zahvaljivajući protu, a proto njima, uzme svaki svoj svijetnjak i put kuće.

XI.

S ove noćne oluje, koja nas je do sada zadržala, naša nemotnjica imala je oćutjeti neku promjenu u svomu sasvijem padenomu životu. Zrak, s prva zategnut i težak

[51]) **Sotto vento da prova** — sprijeda brodu ali pod vjetar, to jest s one strane put koje vjetar puha. — **Formige** — hridi podvodne. — **Pianoza, Elba, Kaprara,** otoci.

a poslije s munjevinom i s vihrom isparan, otančan i očišćen, prodre i do sobice Jeline. Radi česa odmah po ponoći ona počne ćutjeti neku osobitu priduhu u prsima; kašalj joj uzavri i trebovaše da je Marija uzdigne na uzglavlje, zasloni, te sad vodom, sad nekakvijem ljekarskijem prahovima da joj gasi kašalj i da joj krijepi iznemoženi život. Treska gromova paka, i urnebes oluje zadrhta tako nje slabijem življima da pred zoru baš cijenjaše se sasvijem izginuti.

Stara Marija nađe se u nevolji. Za nesreću višu sama je u kući. Što će sada? Trknuti se do susjedstva, iskati kogagod da otiđe po župnika? — Bojala se je da, dok se vrne, ne nađe Jelu mrtvu. Tada ko bi ostô od bruke u selu da je puštila umrijeti kako živinicu? — Viknuti s prozora da joj potrči kogodi na pomoć? A ko bi je čuo s onakom talanbukom nadvoru? — Ele tužna starica ne zna što li će, kako li će.

Nu kad Bog dade da pane zla godina i utaži se vrijeme, umiri se ponešto i nemotnjica; ali ostane tako slaba da je jedva odisala. Mahne na Mariju i rukom bilježi joj da otvori prozor u predsobi. Nu i to malo joj pomože, er uzduh posve otančan ne mogaše napunit dovoljne one bolesne grudi. Hlad samo koji promaši zdvora u sobu osvijesti je malahno i ništa više.

Tako trajaše nemotnjica i uza nju Marija dok dobro rasvane; i tada se stara usudi trknuti iz kuće, i koje joj se prvo dijete namjeri tisne ga po župnika s narukom da prije podne javi se nemotnjici.

Još ne bijaše devet ura jutra kad se župnik nađe kod Jele i, u stanju u kome je bila, razgovori je, pokrijepi je svetijem riječima, pomoli joj Boga, pak joj reče:

— Neću te, sestro, vele moriti molitvom; počini, pa kad htjetbudeš, priuzeću. — Za sad neću otići nikuda; — ako ti budem od potrebe, evo me u predsobi.

Nemotnjica krene glavom da je razumjela, i sklopi ruke izdižući pogled k nebu kako u zahvalu, a u isto doba i molbu da je ne ostavi.

U predsobi župnik nađe Mariju suzama oblivenu. — Plačeš, starico, reče joj krenut od onijeh suza; plačeš tužnu Jelu!... He, moja starice, ura se toči!... a u neko doba blažen Bog koji je uzimlje i skraćuje joj muke koje trpi. Mnogo je podnijela i ustrpljeno. Ufam zato.....

— Oh mnogo mnogo, gosparu paroče, i baš mnogo je podnijela, a zaisto ustrpljeno. — Bog ima joj dat dobro na onomu... I tako govoreći otiraše suze i iskaše utažiti svoju žalost.

— Hoće, er je milostiv i pravedan; nakon tugovanja udijeliće krunu.

Marija se obrne tamo i amo po kući, kako da štogod ište, pak pristupivši k župniku reče mu istiha:

— Gosparu paroče, sad ovdje nema nikoga, niti je ovo doba da kogodi dođe. Ako imaš vremena, hoćeš li da ti sada pripovijem ono o čemu smo govorili jučera? — Što ja znam što se može dogoditi večeras...

— Starice moja, ako se ćutiš, nikud bolje. Zasad neću nikuda odovle, er nemotnjicu ne mislim ostaviti do podne, a od podne vladaću se kako vidim.

— Da kad je tako, to je najbolje. — Evo me ončas, sad ću biti s tobom; poustrpi se malahno, neka samo prigledam nešto doli na ognju.

Marija Đurova bijaše od onijeh starijeh žena, kojijeh danas rijetko ima. Srca veljačkoga, naravi ljupke ako malo i osorne, kutnjica, na zgodu rječita i otvorena, znala je poboljeti se nevoljom, nu umjela je napasti na bestužanstvo; izučila se bijaše iskustvom ono što se neukomu trudno nazivalo — poznati ljudsko srce. Vas nje svijet bijaše Gruž i Grad; ali u ovomu prem tijesnu okolišu tako se je premetala, tako je znala paziti na najmanje slučaje ljudskoga života i njihove posljedice, da čestokrati sjetila bi se zamjere onoga s kojijem bi posla imala, s jedne njegove riječi ili pogleda, a kadgod cjeć samoga nadvornjega odnošenja.

Župnik je poznô staricu i koliko vrijedi. Netom dakle uvidi s kolikom ljubavi pristajaše uz nemotnjicu, i čuje da je pozna iz djetinjstva, promisli da takoj ženi neće biti skrivene ni otajnosti srca Jelina, ni nje strasti ni stradanja. I promisli dobro.

Zapita radi toga Mariju o životu Jelinu, a ona mu ga pripovije u svojoj prostoti, ali tako naravno i živo, da ne mogu ni ja bolje ovdje iskitit ga, nego baš onako kako ga je stara kitila.

Kad opravi svoj posô u ognjištu, vrati se Marija, poviri na vrata od sobice nemotnjicu, pak sjede kod prozora uz trpezu proć župniku koji sjeđaše s druge strane, i počne:

— Imaš znati, gosparu paroče, da Jele ne bijaše ni othranjena ni odgojena kako današnja dječetina u Gružu. Eto vidiš kakva su ova danas, a ti znaš najbolje. Netom ti se dobave noga, gdje ćeš ih naći? Po putima, na škaru, zanovetati oko meštara, zakidivati starad. — Majka ih zove, otac kara, — a ha! — haju ti oni za to! S noge na nogu pak niza škaru, kako vragulići iz veriga.

U ona doba nije tako bilo. Pokojna majka Jelina, dobra Bele Paskova, vladala se drugačije. Iznejaka obikla bi svoju dječicu posluhu i molitvi; kad bi podrasli, radnji

i kutnjemu poslu. Jele bijaše jedinica među dva brata, koja za rana umriješe i ostaviše nju samu majci svojoj osladiti rane i napuniti joj prazni skut.

Otac joj Pasko, kako svaki pomorac, malo se je na domu nahodio, radi česa sama majka bavila se je razvićem Jelinijem. S ljubavi i pomnjom svakojakom njegovala je svoju jedinicu, u kojoj također nahodila je odziv srčani i potpuni svojoj ljubežljivoj brižljivosti. Iz djetinjstva Jele, tako spojena s materom, bila je ona materi a mati njoj sve.

Nu ova suviša ljubav i tako življenje da jedno bez drugoga ne mogaše ni časa ostati, držim u mojoj pameti, ne bijaše zdravo Jeli; er, kako sam mogla još onda osjetiti se, budilo je u njoj neku osobitu ćutljivost i, mješte kriјepiti srce djetinjsko i pripravljat ga za suprotive i nedragosti kojijem imamo se nadati, činilo ga je slaba i netrpeća. I uz ti uzrok za najmanju nedragost eto suzâ, eto plača; i, vjeruj mi, gosparu paroče, ne ni radi zloće ni nje tvrdoglavsta, nego radi samoga straha: — ajmeh da mi se majci štogod ne dogodi! — ajmeh da mi ne reče kogod štogodi! — ajmeh to — ajmeh ovo — hee, sluga ti sam; kad počnemo tako iz djetinjstva, što će biti poslije?

I da se nijesam privarila u ovomu, pamti, a vidjećeš. Kad joj se otac vrati sasvijem doma, Jele biće imala kakvijeh petnest godišta. Djevojčica već dobro razrasla, lijepa kako cvijet i vrsna kutnjica. Znala je svako švenje, umjela je tkati razboj, i vješta je bila trista drugijem malijem ženskijem posalcima, koji su je koristili i na domu i iz daljega. Znala je ješter, što u ono doba bilo je jako rijetko u ženskijem, malo crna po bijelu, er majka bijaše nastojala da je i to nauči.

Kad dake dođe Pasko doma, pravo veleći, nađe svoju kćercu dobro uporavljenu, ali, kako čovjek vješt svijetu i opazljiv, odmah se stavi da mu Jele bijaše nešto spućena, knjèzuša[1]) i odviše majci pod koretom, što mu nije hodilo po ćudi. Uzme je zato sobom, te gdjegod u prijatelja, kadgod u Rijeku, u večer jednom oni u susjeda, drugom susjed u njih, malo tamo, malo amo, dok bome Jele ti se otrese, steče svijeta, narav utajana probudi se, i nastane biti žuđena u boljijem kućama, veseljačica u družini, pomoćnica u nevolji, svud dobro primljena s nje skladnosti, poštenja i umjerenosti.

Što je najveće paka, s ovakijem povodenjem Pasko nauči i ženu i kćer življeti jednu bez druge, poslovati svaku o sebi, i pripravi ih na rastanak koji, kad li tad li, imô je negda doći.

Utoliko, gosparu moj, došli smo do osamnest godištâ. Jele već djevojčica velika: treba za nju nešto promisliti. Je li procavtio cvijet? — beri ga; — kad opane, ne služi nikomu.

Bio je u ono doba u Gružu jedan mladić koga ti, moj paroče, ne poznaš, mladić koji se spominje i danas. Jozo Baldov. Bijaše cvijet mladosti, visok, kose i oči kako uglijen, jak kako grom; bješe mu dvadesti i pet godišta, — meštar prvi na škaru; proti bi se grabili na njemu kada bi s mora došô doma počinuti.

Budući ostô bez oca i bez matere, sam bez ikoga svoga nije mogô življeti, i stara je riječ »Bog samu ne pomaga«. Zato najzadnji put kad se vrne s mora, namisli

[1]) **Knjèzuša** iz glag. **knjeziti** — plakati kako malahno dijete. — **Knjèzuša** podrugljivo veli se onoj ženskoj koja lasno i za svaku ludost plače.

oženiti se, i zamjeri našu Jelu. Bome, kud će suza neg na oko? — Jele vrsna, lijepa — svidi mu se do tamo — a srce mu učini kuc — kuc, te je stane zakrajati.

Bome, gosparu, što hoćeš da ti rečem? — Nije ni Jele bila luda; — a znaš onu našu pjesmicu:

Dušo i srce moje,
Moj cv'jetu gizdavi,
Oči su početak
Od naše ljubavi.

Tako ti je bilo i ovdi. Pogleda Jozo Jelu, pogleda Jele Joza; isprva, kad bi ga susrela, zarumenila bi se, poslije posmijehnula, a napokon pozdravila. Gdjegod bi se našli na posjedu zajedno, tu bi se i pošapúrili. — Stari Pasko nije to ne vidio — lukav stari pomorac! — vidio je i nije mu žô bilo. On je poznô Joza i ćutio ga je; zato s njime sastô bi se kadgod i na neki način slobodio ga da pristupi k svojoj Jeli.

Kad je Bog htio, Jozo ti se naperi, pak jedno večer uprav u Paska: — Dobar večer, — dobar večer. — Kako ste? — Što činite? — Što te imamo, Jozo, večeras? — i takijeh sličnijeh, dok se otisnu od kraja. — Kad se jednom otisnuše, zavezoše dobro, i tvoj ti Jozo lijepo zaprosi Jelu. Pasko pokloni mu je dobre volje, mati poplače od žalosti, a kći od radosti, i sve bi sklopljeno u ljubavi.

Sada, moj dragi paroče, drugačiji život počne Jeli. Ona, kako ti rekoh, sprva bila je upita sva u majku. Pasko svede je na razložitu mjeru i, bez odložiti materinskoj ljubavi, pripravi srce svoga djeteta da bude i inu poprimiti kad bi došlo vrijeme u svijet je upratit. Jele, istina

je, s očevom pomoći pusti se iz trakova materinijeh, ali narav je narav; — ona ćućenstva koja iznejaka bijahu se u njoj zalegla i zamalo utajala opeta sada razviju se i, može biti, s većijem naporom. Majku i oca sveđer je ljubila kako svoje roditelje, ali ono što je u srcu ćutjela za Jozom bilo je nešto drugo, nešto veće, koje silovalo je da se privrgne k zaručniku s onijem načinom kako prije k materi.

Kako u Gružu ne bijaše nigda nestašice dobrijeh jezika, tako ti i nju popeckaše nekoliko za vremena vjeridbe, što da bi prekinuli i smirili je, Jozo i Pasko pospiješiše pir, i prva muka Jelina dovrši.

A — ha — evo ti ih sada u svojoj kućici. Jele je udata i majka je. Ima dva sinčića, Balda i Paska. Jozo ostane na domu pet šest godišta, pak budući ponestalo rabote na škaru, opeta zajedri, er ženu i djecu treba hraniti.

Ovo odijeljenje bi teško srcu Jelinu. — Nigda utažit se. Sakupila bi ono djece oko sebe, pak udri kukat i plakat više njih, kô da je izgubila baš sasvijem muža. — Ko ti je razgovori i uvede u pamet? Otac. — Ljubežljivo ali oštro pokara je i posvjetuje; uglavi je da se plačem posli ne krpe, i da žena jednoga pomorca ima bit i čovjek i žena u potrebi, koja držana je obrnuti se i paziti kuću i biće, dok muža doma nije. — Nešto otac, a nešto djeca — i to cijenim poglavito, er onu nje veliku ljubav koja je bila sva u Jozu bijaše počela dijeliti s djecom — povrate je, i opeta dođe čeljade.

Jozo je brodio po morskoj pučini, a Jele je muški vladala kućom i djecom, i tako ih je gojila skladno i upravljala, da nakon šest godišta, kad se Jozo vrati, nađe sinove mladiće, poslušne, otresene, koji su znali na pa-

met **Santa Croce i Giosafatto**[2]), sa škarom zbiknute ne najgore.

Jozo je doma, djeca su oko nje: eto ti već naše Jele čestite. — Sve što joj je milo kod nje je; majka i otac blizu su; ima u kući svakom potrebom, ne preda za nikoga. — O moj Bože, je li što veće? — Vesela je, u veselju obrtna, svoj kutnjoj službi sama dopire; ljubav dava joj snagu. — Ah, moj dragi paroče! ko bi rekô da je sva ova čestitost imala biti veoma kratka; da se doskora imala oboriti na nju navala jadâ i nevoljâ, koja bi je sagnala u ovo u čemu je vidiš? — He, Bože dobri, veliki su sudi tvoji, a mi stvorenje tvoje prah i pepeo!

Ujedanput starica ustavi svoje povijedanje i zagleda se u župnika, koji bijaše napeo uho i nešto osluhivô. Napenje uho i ona, ali ne čujući ičesa, zapita: — Što slušaš, gosparu?

Župnik metne prst preko usta, pak ustane lagahno i na prstima od noga uputi se put sobice; poviri na vrata, uljeze, postoji neke čase, pak vrati se na svoje mjesto i reče Mariji: — Slijedi.

— Ma prvo reci mi što je tamo; ali je pridošlo štogod odviše Jeli?

— Sad joj nije ništa, — sad spi; malo prije dihaj bijaše joj se uzdrhto, — biće snijevala štogod grubo; — sada umirila se; slijedi tvoju pripovijest bez straha.

— Biće tako, bit. — Ni pusti san ne dâ tužnici mira! — pa ne zna se što je grđe ili kad spi ili kad ne spi. — Prosti mi Bože, i ovaki život više... Hee.... Zatrese stara glavom i proždere s trudom slinu, kô da bijaše gorka riječ koju htijaše izustiti.

---

[2]) **Santa Croce i Giosafatto**, dvije male knjižice u kojijem negda djeca učahu slova i prve početke štenja.

Župnik, razumjevši staricu, reče joj s posmijehom: — Da, Marijo! mrvu prije svijesno si dovršila; nemoj sada početi ludo.

— Neću, gosparu paroče, ma što hoćeš? u jeziku kosti nema, pa gdjegod potrči što i ne bih htjela. — Ha — hvala Bogu! — Pokrmiješa se malo po stočiću, pak slijedi:

— A sad — gdje smo ostali ono? — Čekaj — neka mi dođe na pamet. — A ha — govorila sam kako tužnica malo je vremena potrajala mirno. — E tako je.

Čestitost Jelina nije trajala nego uprav dva godišta, pak pričeše jadi i tugovanja. Najprvo ucvili je smrt materina, pak, nakon godište, očina. — Smrt njihova pojavi u srcu Jelinu staru materinsku ljubav, i toliko razuzdana bi žalost da ih je izgubila, da Jozo u neko doba ozubi se malahno i prikori je sa svojom ljubavi i dječinom.

Utaži se, ali, kako ja cijenim, baš otada zavrže joj se u prsima ova bolest koja je skončava. I evo ti razloga. Ona je ćućela mater i oca može li se više! a ljubila je muža i djecu priko svake mjere. Sada, neka Jozo ne bi promislio samo da su joj više roditelji nego on i djeca, satirala se je koliko je mogla. Sama u kući, isplakala bi se do mile volje. Bi li stupili na kutnji prag Jozo i djeca, kô da nije ništa, veselo i rado pričekala bi ih i poslovala kako i vazda. Nu ovoj unutrnjoj borbi nje srce ne bješe obiknuto; te lomi danas, lomi sutra, na svrhu slaba i nelagodna složi se u postelju.

Priskoči Jozo sa svom brižljivosti čovjeka zaljubljena u svoju obitelj; te stari liječnik Grgurević, te prijateljice, te na svrhu i ispovjednik, dok jedva privedoše je na svijest; i nakon kruta i duga bolovanja digoše je, ali već nigda onako zdravu, onako veselu kako prije.

XII.

Odahne malo starica, pak priuze.

Kako vidiš, dragi paroče, u našemu Gružu nema drugo van škara i mora. Dok je radnje na škaru, dobro je; a kad ponestane, treba se obrnut na more, inačije gladovati. Uz ti uzrok dake Jozo hotio je da mu sinovi osvem škaranâ budu i pomorci. Prividô je koliko trudno biće majci razdijeliti se sa svojom djecom, otpustit ih od sebe; ali život Gružana ne dopuštavaše drukčije: majka će poplakat, veljaše, ali opet će se i razgovoriti.

Nu ovdi varô se je. Jozo, Baldo i Pasko imali su sve srce Jelino; svaki njegov odlomak ne mogaše biti popunjen nego s onijem čigovo bijaše. — Ne bješe li jednoga, ostajaše oni dio prazan, veho bi, usahnuo bi — a Jeli nazadak u zdravlju i u životu.

Svane primaljeće; brodi spremaju se iz Gruža. Baldo, jur na petnestomu godištu, krca se s kapetanom Beutom i zajedri put Carigrada. Nakon dva godišta odjedri i Pasko s kapetanom Kavovićem. Što ću ti pripovijedat kakvi bijahu ti rastanci. Iskinuše se joj dva dijela srca, uvehnuše; — ali u onemu koji joj još ostane nađe toliko snage i života da se uzdrži radi miloga svoga Joza.

Jozo tužan u ovijem prigodama trojio se je oko Jele, kuću je napuniô i iskô svaki način kako bi popunio sa svojom ljubavi ljubav udaljenijeh sinova. Jele paka sa svoje strane tajala je dobro svoju pečal, da ne bi Jozo nje žalost cijenio prijekor praznoga materinskoga skuta. — Ali kad napast hoće umetnuti svoju, ma ti je umetne na kojimudrago način. Ovdi nije mogla drugo nego jedno večer, kad Jele sama moljaše Boga za djecu, turne

nekakvu vražiju ljepiričinu crnu, koja — pras — doleti na svijeću i udune je.

A sad, moj dragi paroče, niko joj izbiti iz glave: — ovo mi se dogodilo nešto djeci, — ovo ti mi ih je proždrla morska pučina, i majka svoja nigda ih veće vidjeti!

Za to sam ja sama znala, i Bog mi je svjedok da sam činila što sam umjela: svjetovala, korila, molila, ali sve utampas[1]. Zabila ti je bila čavô, i tako se je najposlije izvršilo. — Hee, ono je nje srce iz djetinjstva kazivalo, a rekla sam ti da će je u zlu kožu navestit.

Išlo je četvrto godište otkada je ovo slijedilo, i nešto knjige dječine, nešto rogatije[2]), a nešto isto vrijeme, razabraše Jelu, i nastade biti bolja i zdravljem i odnošenjem. Kad eto ti braće Senkića da se gradi brod, za veliku nesreću svega Gruža. Proto Božo digne ga na svomu škaru[3]). — Jozo je uza nj, to se zna. — S velikijem veseljem gradio se je brod, a još većijem porinuo se je pust. Tako porinuće niti je bilo niti će biti igda u Gružu. Sve što je gospode u gradu bješe se sastalo na škaru, te s klikom, s pjesnima, s vijencima, s pucanjem pridadoše ga moru i nadjedoše mu ime **Bete.**

Spravan je odjedriti: kupe družinu. — Ko će za meštra? — Svak u glas: Jozo Baldov! — Na onakomu brodu drugi nije podoban. — Senkići ištu ga, ali, treba rijeti po duši, Jozo se otimlje, er se obraća na Jelu. Ali plata je dobra, veće neg igda plaćalo se meštru: — grehota je izgubiti ovaku sreću. — Stisne jadnik srce, te jedno večer

---

[1]) **Utampas** — zaludu.

[2]) **Rogatija** — dar kojimudrago s mora.

[3]) **Dignut brod na škaru** — znači pričeti graditi brod i uzdignut glavne komade krme i sprednje strane (prove).

uze govoriti Jeli kako ga zovu Senkići na **Betu**, kako mu davaju dvaes' **peča**[1]) na mjesec plate, kako takijeh sreća bijaše rijetko. Zato, velio je, muka mi je izgubiti, a žô mi je tebe ostaviti samu. Ali opeta sam promislio da ne bi vele ni samovala, er po zadnjijem knjigama dječinijem znamo da će se Baldo i Pasko sastat u Carigradu, otkuda bi se zajedno ukrcali za Dubrovnik, i oko Svijeh Svetijeh bili bi doma. Reci mi dake, Jele moja, hoću li uhititi se **Bete**, i hoćeš li ti ostati bez mene dok dođu djeca?

Jele od muke naduta za puknut i s uzlom u grlu jedva mu odgovori: — Ostaću — Bog će pomoć... i rasplače se.

Tužan čovjek stane je tažiti, obećivajući joj da bi nakon tri godišta došô doma sasvijem, er s onakom dobrom platom uzdô se prikupiti ne najgore za živukati mirno doma i ne misliti veće o moru. — Jele pristane uz razloge, Jozo meni je priporuči i zamoli me da bi koji dan postojala s njome nek ne bude sama, i s prvijem vjetrom zajedri s **Betom** iz Gruža, za veće ne vratit se.

Od toga dana sasvijem udre ti nazada, er sve rane srca jednaga otvoriše se joj. Objavi joj se nekakav suhi kašalj, polije je bljedilo, a namaknu se dva rumena pečata na jagodicama; hrana bješe joj mala, spanje rđavo a bdijenje i još gore. Moje taženje i razgovori bijahu joj kô lanjski snijeg, er, ne budući već Joza, radi koga samo silovala bi se prije uzdržati, pusti se jadu da je sasvijem prebije.

O tankoj dlaci držalo je jošter ufanje: — doći će djeca oko Svijeh Svetijeh. — I primila bijaše knjigu da su se uputili iz Carigrada s kapetanom Bratićem; kad puče ne-

[1]) **Peča — pjenez španjolski: colonnato.**

srećni glas da se razbiše negdje u Arćipeligu i svi potopiše.

A sad, tužna Marijo! što ćeš i kako ćeš? — Ko to sad njome smije rijeti? Eh mili Bože, jada i nevolje! — Bojim se da ne obazna prije vremena; — mučim se, ne ostavljam je samu, zagovaram je, pripovijedam, luduje... kô majka oko luda djeteta samo da miruje. — Utoliko, za višu nesreću, dođe jedan Oraščanin koji bijaše s Bratićem i sam između svijeh na brodu živ izmače. Ovi pripovije kako Baldo bijaše zajedno s njime isplivô na suho, nu, videći brata Paska gdje rve se s valovima i u pogubi da se uduši, skoči opeta u more da ga izbavi, ali veće ne ispliva ni jedan ni drugi.

Kada se to prospe, vas Gruž proplače; a meni ne bijaše druge neg da joj se navijesti taj crni glas prije neg bi ga sama obaznala. Kupe se prijatelji, dohodi susjedstvo, te od tamo od amo, dok joj pusto navijestiše. — Ja mišljah rijet joj i ubit je, sve jedno. I doistine za čas ostane skamenjena, — pak na jedan mah vrisne, bljusne krvi na usta, prevali se — i eto ti je tu. — Zavikah: — dospjela je, trčite po popa.

Stavimo je na postelju; — neko otrči po popa, neko po liječnika, i domalo stani se jedan i drugi. Liječnik vidje što je, te odmah ubode žilu i oduši krv; — tezijem ožive je, nu bilo bi bolje da nije. Naredi jošter nekakvijeh posala, preporuči mûk i mirnoću, pa otiđe. Parok — er kad bijaše sa razabrala, ona ga ista zapita — ispovidje je, i tako u dvojicu liječiše joj tijelo i dušu.

Muke i trganja Jelina nakon ovega prvoga udarca ja ti ne umijem pripovidjet. Nu zamisli samo jednu majku, onake ćutljivosti kakve ona bijaše, na jedan mah kada se nadala zagrliti sinove nakon toliko godišta i s njima po-

puniti praznoću u kojoj muž bijaše je ostavio, naći se bez nijednoga, čuti kojom su smrti dospjeli, znati da za spasiti jedan drugoga oba se izgubiše, — hee — čuj me, ako si i božiji sveštenik, to bijaše odveće ne Jeli, nego Sansunu!

Ali homo naprijeda, homo, nek mi je svršiti ovu nesrećnu i plačnu pripovijest; er, kunem ti se, samo što je spominjem, cijepa mi se srce i hita me mala snaga.

— Marijo moja! odahni malahno, odahni — reče župnik, pazeći staricu kako se bijaše zanijela; — ja mogu pričekat, niko nas ne tjera. — Kad počineš, lašnje ćeš dovršiti što si počela.

Skloni starica glavu u šake, a laktima podupre se na trpezu; postoji neke čase zadubena, pak izdignuvši lice kako iza sna, reče župniku: — Čuješ jadan! — a bi li da ti svarim kaficu? Nemoj se strašiti, znaš, ništa; — ono čijem se služi nemotnjica, sve je napose, a što je za prijatelja, ondi je, — pruži ruku i pokaže spremicu u miru.

Župnik, znajući da staroj veće bijaše do sebe neg li do njega, odjavi joj s posmijehom: — Kad te je volja popiti kaficu, a ti je učini.

— Oh, Bože moj! ne velim ti ja za mene: — ja za kafu malo hajem. — Ma ti si od jutra ovdi; ko zna dokle ćeš stati, i to bez išta okusiti. — Ah — to nikako; uzećeš kafu po svaki način. I tako razložeći, Marija uputi se k spremici.

— Hajde, hajde, moja starico; kad je tako, svari je za mene i za tebe, — zaglavi župnik i ustane.

XIII.

Dočim Marija otiđe učiniti što bijaše namislila, župnik prigleda nemotnjicu, otegne nogama tamo i amo po predsobi, pak sjede opeta i, izvadivši listak knjige i olovku, zabilježi neke opomene života Jelina. Po toj knjižici, koja među starijem župničkijem knjižetinama nađe se u Mihajlu[1]), složena je ova pripovijest, u koju umetnute su male crte kutnjega gruškoga žića ne svakomu poznata. Neke stvarce koje sam otkrio ovdje, ako obaznadu moje ženice, vjeru ti dajem, staće ih kvika da će se do Boga čuti i, što je grđe, ako me susretu igdje sama putem, zapučiće me kamenjem. — Opora je — nu kako im drago; — do kvike i bune ženske nije mi stalo. Stalo mi je paček do toga da ti ugodim, mili štioče, i zabavim te dovoljno malo časa. — To je moj cilj. — Stignem li ga, — nikud bolje; — ne stignem li, — hee — štioče, nemoj me pohuliti; — duh bijaše bo spravan, ali izdade telesina.[2])

Ovo htijeh opomenuti, da ne dangubimo dok župnik i Marija popiju kafu koja je već pred njima. Sreća božija da staroj ovom krati ne prisije: — popije je na miru. — I još mumajući zadnji komadić kruha, spremi posuđe, pa slijedi prekinutu pripovijest:

— Crna kob i zlo stanje Jelino navijesti se po knjizi nesrećnomu ocu. Parok iskiti pustu knjigu, i u njoj priporuči mu da to prije se doma poteži. Odgovor stigne iz Tan-

---

[1]) **U Mihajlu.** Crkva S. Mihajla Arkanđela u Lapadu, matica gruške župe.

[2]) Ovdje je u prvom izdanju koje je štampano u »Dubrovniku, zabavniku Narodne štionice« za god. 1868. bilo nadodato: » — prevrati jednaga sve liste od prvoga do zadnjega pa šti što ugodnije, što ljepše nađeš u »Zabavniku«.« (Napomena izdavača).

garoka i, ako ponovi rane Jeline, ali opeta utješi je malahno s obećanjem da, kad iz Đenove bude brod prolaziti put Triješća, svrnuo bi pod Kalamotu, i Jozo bi ostanuo doma.

Proskili tužnica kako svijeća kad joj ulja dodaš, i ta sama nada žlje i gore život joj je uzdržala. — Nakon dva mjeseca primi knjigu s Malte, pak dvije iz Đenove, i uprav jednu kad bijaše brod spravan uporaviti put amo.

Ah da ti je bilo vidjeti je brojiti dane! kako željeti da prolete, neka bi svanuo prije oni koji bi je zagrlio s milijem svojijem drugom, na čigovu srcu jedino mogla bi se izjadati i naći neku utjehu ljutoj rani koja je klala! Nu bješe upisano drugačije.

Prođe mjesec, nema Joza; — prođe drugi — treći — četvrti: — ni Joza ni Jozova glasa. — A sad? Već Jeli ne sviću neg dani skončanja. Cvili crna kukavica, svija se kako zmija oko kamena. — Prijatelji, susjede, razlozi, taženja, sve zaludu. — Nema Joza! — Gdje je Jozo? — to joj je vas odgovor. Ne misli o inomu nego o Jozu, ne čeka inoga nego Joza. — Puca li kakav brod u pučini? — Ovo Jozo pozdravija Gospu; sad će mi doći. — Ulazi li kakav brod pod Kalamotu? — Ovo je on. — Zakuca kogodi na vrata? Trči vidjeti da nije on. Pak nahodeći se prevarena, eto ti je u novijem mukama i skončanjima.

Često bi otišla na goricu S. Vlaha izgledati put pučine, kako da će ga nategnuti očima. Tu bi se okamenila urâ i urâ na vjetru, na zimi, na daždu: k nebu ruke uzdizala bi moleći da joj ga iznese, mahala bi kô da ga je ugledala; ali sve bijaše joj gluho, sve nijemo: odnikle glasa ni utjehe.

Usiljena narav uzdržala je donekle Jelino tijelo na nogama, ali nakon osam mjeseca takoga rvanja, bolest

pridobije narav: leže u postelju. — Bolovala je pô godišta; izmetne krv mnogo puta, er lijeci malo joj pomagahu. Mladost sama održa je, te na početak ljeta štogodi se popravi.

Otada — i ovo je treće godište — lutala je sveđer, kad bolja kad gora, dok na svrhu, o prošastoj Gospi Velikoj, složi ti se sasvijem u postelju. — I evo ti je sada same u kući. — Nema svoga da je pregleda i prevrati na postelji; — potrebna svake stvari, er tri godišta nemoći, bez prinosa, pozobali su ako je štogod i imala.

Dok je mogla, na stanu i na švenju dobila bi neku rutinu da se prihrani; ali kad se proćuka da je zla nemoć na njoj, svak bome ustruča se dati joj rabote, i tako ostane o samoj milostinji, očima proseći a usta ne otvarajući.

A sad reci mi, dragi paroče, je li je mala dopala? — Ha — ha. — Tebi je za čudo gdje si uvidio nešto neredna u riječima nemotnjice i u savišoj hlepnji da se združi sa svojijem dragijem? — Ne čudi se tomu, nego čudi se da nije sasvijem prevrnula svijesti, ili štogod od života učinila. — Ljubav muža i djece na ovo dovela je; nemoj joj dake uzet u grijeh, ako i izdišući o njima misli i njih spominje.

Svrši Marija svoju pripovijest, a župnik naslonjene glave na dlanu od ruke, s laktom na trpezu poduprtijem, ostane zamišljen i mučeći.

Nakon nekoliko izdigne glavu s uzdahom i upita Mariju: — Nigda dake išta od ikud ne obazna se za Joza?

— Nigda, ni od Joza ni od inijeh koji bijahu na pustomu **Beti**. — Tri godišta prošli su mađa mjeseca da iz Đenove pođe a amo ne dođe, nit se igdje objavi. Drže pomorci da gdjegod usred pučine biće otvorio vodu pa otišô na dno kako stoji.

— Zla udesa! — Ali mi je za čudo da barem mačka, što se reče, nije gdje isplivala, ili kakav biljeg našô se izgubljenoga broda.

— Nikakav! — Pisalo se na sve strane, stavilo se na konsule[3]), — pa sve zaludu. — Nesta ga, i nesta ga sve ujedanput.

— Ko zna kako!

Župnik zamrči opeta nešto olovkom na knjizi, pak otide k nemotnjici.

Ova sve jednako slijedila je dihati tanko u nekomu mrtvilu i zapuštanju koje nije slutilo ništa dobro. Kapljice znoja po čelu joj prosute i kadnokad jedno slabahno ječanje bijahu biljezi unutrnje muke. Vrh svega bljedila dva goruća pečata na jagodicama i pospješno kucanje duhatnice kazalo je ne malu ognjicu koja bijaše pridošla. Župnik zagleda se u nemotnjicu, pomnjivo osluhne nje dihanje, pogleda na nokte od ruka lako lako da se ne osjeti, dotegne joj duhatnicu, i kada se osvjedoči od svega, sklopi ruke, reče kratku molitvu, blagoslovi je propećem, okropi stan, i otide da se opeta na večer prijavi.

Ištom kad župnik otide, Marija oćutje da joj nešto škrabâ po utrobi i da je lačna. U dugu pripovijedanju bijaše zaboravila da nije objedovala. Zato brže bolje pripravi, blaguje zadovoljno, napije se sita, pak otide k nemotnjici i sjede joj kod postelje.

Tri ure su po podne; Marija je zadrijemala, a nemotnjica stala se kretati. Obrne se s jedne strane na drugu, uzdahne iz duboka kako da se je probudila iz tvrda i slat-

---

[3]) Konsuli — povjerenici vladini u stranijem krajevima, namješteni zbog trgovine, političkijeh međunarodnijeh odnošaja i obrane svojijeh narodnjaka.

ka sna, i premetajući rukama tegne u nešto glatko i studeno (u tjeme Marijino). Džahne se, udilj uzmakne ruku a izdigne glavu, i pogleda u što bijaše taknula; nu kad sagleda staricu spavajuću, pruži opeta ruku i pomiluši je po obrazu.

Na to milovanje Jelino stara prene se oda sna, uze joj ruku i ljubeći je: — Kako si, moja tužico? — upita je; — jesi li pospala, jesi li ikoliko odahla?

— Jesam, s Božijom pomoći, baš danas kako nijesam odavna — odgovori Jele zadovoljnijem glasom. — Pak slijedi: — Je li otišô parok?

— Otišô je nema vele, nu obećô mi je da će se pojaviti k večeru.

— Hvala Bogu kad je otišô; ali draže bi mi dosta bilo da sam ga našla sada kod mene.

— Zašto?

— Bila bi mu pripovidjela nešto lijepo. — I tako veleći posmijehne se.

Marija začuđena da se Jele po nje običaju nije probudila s novijem uzdasima i ječanjem, nego paček mirna i zadovoljna, izvali oči na nju, te stane gledati ili ono velješe u snu i izvan sebe, ili zbilja.

— Što me gledaš začuđena? — upita je Jele s istijem posmijehom.

— Kćerce, gledam te, er te nešto vidim drugovačiju.

— U čemu vidiš me drugovačiju?

— Vidim te mirnu — posmjehivaš mi se — imaš pripovidjet nešto lijepo paroku! — Hem — Bog zna, kćerce, ja te ne razumijem.

— Ne razumiješ me? — He — ja znam da me ne razumiješ; ali kada bih ti pripovidjela što mi se lijepo snjelo,

što sam u momu snu čula i vidjela, oh Marijo moja! kako bi tada dobro me razumjela!

Stara sve to većma cijeni da je Jele izvan svijesti, i zato ne odgovara joj ičesa, neg sve jednako gleda je začuđena.

Radi šta slijedi Jele: — Ja znam za koji uzrok tako si se zapiždrila u me. — Ti cijeniš da se meni tràmbuni[1]); nu varaš se; — ja dobro znam što govorim, i odviše ćutim da mi se život povratio — i da se ne varam, reci mi ti ista kakvu nahodiš me sadara.

Mariji se s manje ne mogaše. Ustane, pristupi, zagleda se u Jelu, pak odjavi joj: — Bome kakvu? — kakva nijesi bila otkada si se razboljela: lica mirna i vedra, oči živijeh živijeh, ustâ na smijeh upravljenijeh; blijeda si, ma ne kako prije ... U ime Oca i Sina i Duha Svetoga (i starica se prekrsti) — reci mi, kćerce, da nijesi po kojoj sreći uskrsla?

— Nijesam uskrsla, nego paček do brzo umriječu ti; ali prije neg umrem, vidječu moga Joza.

Marija s oba dlana pokrije joj obraz, da joj omete riječ, te ljubeći je u čelo i malo manje neg plačući zavapi: — Nemoj, moje dijete! nemoj da te pakô napastuje. — Preporuči se Bogu i vrzi ća te varave misli koje ti mogu činiti lasno Boga uvrijediti.

— Nije, Marijo, napast, ne, — odgovori Jele vadeći glavu ispod ruka Marijinijeh. — Nije napast, nego ovako kako ti ja govorim; a vidječeš, malo starija budeš. — Kako i zašto? to ću samomu paroku pripoviđet. — Pak uzdišući iz duboka slijedi: — Hee— Bog moj čuo me je; smilovô mi se je na svrhu: — svakako mu hvala!

[1]) **Trambúniti se** — ne biti dobro u svijesti, govoriti jedno za drugo.

— Tako, Jele moja, tako, zahvali Bogu, nu utoliko nemoj o tomu misliti nego o Bogu tvomu, i njemu se preporuči. — Pak, za promijeniti razgovor, upita je: — Reci mi hoćeš li štogod uzeti?

Uzmičući nemotnjica ramenima, kako preko volje, odgovori: — Pe ... a ti mi donesi kaplju juhe, ma udrobi u nju malo tvrda kruha.

Stara otide, a Jele izvadi jednu medaljicu, koja joj visijaše o vratu, poljubi je, prekrsti se s njome i uze moliti.

XIV.

O stanju duha našega čestokrati zavisi i telesno naše stanje. Radost, zadovoljnost duše capti nam na licu, i svijem tijelom svjedočimo unutrnje naše dobro stanje; žalosti, pečionosti, duhovni nemiri rode telesnu zlovoljnost, i omušeno lice znak je nevaravi unutrnjega dreselja. A pak, cjeć onoga prem tvrda i tajna spojenja duše s tijelom i još otajnijega djelovanja prve vrh drugoga, često se događa da iste telesne nemoći uzrokovane su od tuga koje na duh navale i moralno ga tako pobijede, da se telesni čini zaustave, živalji oslabe, neurednost u unutrnjemu ustrojenju objavi se, i nemoćno tijelo u postelju položi se.

Ovakomu nemotnjiku poboljšanje duhovnoga stanja kadgod obrati na bolje telesnu nelagodnost; i, ako ufanjem buduće čestitosti duh izdigne se iz dubine pečali, mnogo puta i tijelo povrati se i zdravo ustane s postelje.

Ah da našoj tužnoj nemotnjici, koja već do smrti bijaše sašla cjeć samoga zlostanja duha uzrokovanoga od crnijeh pretrpljenijeh jada; ah! velim, da ovaki pretvor htijaše joj se zbiti nazad dvije godine, i da oni san koji

malo prije pokrijepi je htijaše, dok jošter u snazi bješe, izdignuti joj duh i probudit joj nekakvo prem čudno ufanje da će opeta vidjeti i zagrliti živa svoga druga; uvjeren sam da bi bila dobrzo ustala zdrava s postelje svoje. — Ali prem docna dođe utjeha, prem docna duh se opojavi! Njezino tijelo iskopnjeno, pozobana od nemoći, življi prekinuti, uništen telesni ustroj, koju korist mogaše poprimiti s ovoga poznoga ufanja?

Za trenutak ožive, oči otvori, provedri, progovori, zaboravi svoju muku i bolest; ali niti napredova u poboljšanju, niti tužnica ozdravi. To bijaše munja koja sred grdne tamne noći sjekne u oblaku, rasvijetli časom put i putnika, da ga opeta ostavi u dubljemu mraku.

Večer se približa. — Jele nakon kratkoga pojavljenja iznova slabi; prehita je drijemanje, — rve se sa svojom slabosti, — sad oči otvora, sad ih sklapa, — sad pita okvasiti osušena usta, — sad ište da se namjesti na jednu stranu, sad na drugu; — progovara, nu lijeno, — moli Boga, ali prekinuto. — Marija je oko nje, kako mati oko djeteta: ljupko joj pogađa na svako zahtijevanje.

U Krstu zvoni »Zdrava Marija«. — Stara prekrsti se i pozdravi Majku Božiju; — spravi svijeću u sobici nemotnjice i namjesti je tako da joj ne smeta očima: uzme najposlje kudjelju i sjede presti kod svijeće.

Malo vremena prođoše ova dvojica u samoći, er Lukre Franova prva, pak župnik, prispješe im u družbu. Jele sjeti se župnika, obraduje mu se i zaželi ostati s njime samijem.

Izidoše obje starice van sobe i, dočijem župnik zadrža se s nemotnjicom, one prorazgovore se o svojijem poslima. — Marija potuži se da joj već pukoše noge oko nemotnjice: — Ne mogu ti, moja sestro, vragut bata na

ijednu mogu naprijet se. — Eto se i sama čudim kako se već držim i ovako. — Znaš li, Lukre, da su mi sedamdeset na vratu?

— Pa što mi pripovijedaš? — ali ne znaš da smo vrsnice? — I ja ti sam, sestro, baš grohnula. — Preko dan čantram po kući, ali u večer, amo preko krstâ (i zaječi stara čim govoraše) nešto me šine, da ti se jedva mogu pružiti kad sjedem.

— Čigovo ti je to bječava što pleteš? Čini mi se nešto debelo.

— Ovo ti je onamo u Lapad, muškijem za baštine. Imam ih splesti tri para. Uharno je ovako između posala uhitit koji dinar za našijeh potreba.

— I kako, moja Lukre! — I meni je tu skoro Pera Krtičina poslala knjigu lana i poručila hoću li joj moć opresti ovu i kojugod za domaćega postava. Po svaki način, gospo Pera, kad god ti zapoviješ, pošlji mi; ja to Boga i molim. — Teško ti meni po mojijem kad ja ne bih imala moja dva dnara[1]).

— To ti je prava istina; kako tebi tako svakoj tvojoj drugi. Naši muški ne razumijedu neke stvari, a nama staricama od potrebe su ... pak već znaš što ti hoću rijet **basta**[2]), ako nemaš u svome tobocu, kapljice nećeš ni okusit.

Starice bijahu zavezle i htijahu slijediti ko zna dokle, ali župnik prekine im razmišljanja o tobocu i kapljici, za-

---

[1]) **Dva dnara** mješte **dinara**, način **govora** našijeh starijeh kad se brojilo na **dinare dubrovačke. Dva tri dnara, četir'dnara, pe'dinar,** mješte **pet dinara.**

[2]) **Basta** — **dosta tako** — ne veće. — **Običajno ulaga se u razgovor kada se samo narijeca kojagod stvar bez da se potpuno izgovori.**

zivajući Mariju kod Jele. On izide iz sobe zamišljen i zamućenijeh oči: prođe se dva trikrat po predsobi, te sjede na običajno svoje mjesto. sudeć ga po licu, zaduben u nekakvoj žalosnoj misli.

U to povrati se i Marija i priuze predivo, veleći sama sobom: Bože moj, što se tužnica izmučila! Evo sam je peset puta namjestila, sad na jedan način, sad na drugi, pa nigdje mira, nikako joj se ne grije.

— Tako ti je, odjavi župnik, kad smo na skončanju. — A pak, dobri Bože! ne bi joj dosta grozna muka od smrti, nego trebovaše da joj se probudi nekakva tašta nada i da je smete u nevrijeme ....

— E — e baš tako, gosparu dragi, prisiječe Marija nekom naglosti. — E — jesi li vidio? — je li ti pripovidjela što je čula i vidjela?

— O tomu ne govorimo, odvrati stavno župnik: slaba pamet svašta snijeva. San je klapa, a Bog je sam istina. Temu nje snu nimalo se ne čudim; nu ovo mi je čudo koga ne mogu da doprem. Prije neg sam je ostavio, požudjela je da pomolim kod nje Boga. Uzeh moliti, i ona slijeđaše me ispod glasa; kad na jedan mah pruži ruku put svijeće, veleći mi: — Nu-ti! nu-ti! — viđi brzo, — viđi! — Obazrem se i pitam je: što? — Onu bijelu ljepiricu oko svijeće! .... Jele moja, ostavi ljepiricu, er te ljepirica u ovijem časima ne pomaga: misli o Bogu, a ne gubi se u ludostima. — Ona me pogleda, te kô da si joj svukô jeknu koprenu s lica, prosvijetli, pomladi se, i s nekom unutrnjom vjerom: — Hee — odjavi mi — što će mi ljepirica? ... Danas onaki san ... večeras ova bijela ljepirica ... pamti — Jozo je kod mene prije nego izdahnem. — Ostadoh, starice moja, ni na nebu ni na zemlji; preda mnom za čas ne bijaše već lice izdišuće nemotnjice, nego

mladice od dvaest godišta — svetice — nešto što već nije se zemlje doticalo. Suze same polećeše mi niz obraz, sklopih ruke i zavapih: Bože! ako je ovo po tebi, punila se tvoja volja! — toli nije, pokrijepi je, da se ne izgubi! — Blagosovih je i izidoh iz sobice.

Na to stara Lukre među strahom i čudom zavapi: O gosparu paroče, zaklinjem te Bogom, može li se to izvršiti? — Mogu li mrtvi uskrsnuti?

— A je li Jozo baš umro?

— Eto bome tri godišta da su pârtili (odjedrili) iz Đenove, a još nikakva se kraja nijesu uhitili! — Što ćeš više? Ko zna? Bilo je čeljadi za koju po dvadesti godišta išta se nije znalo, pa su opeta svoju kuću pohodili.

— Može biti svega na svijetu, zaglavi Lukre uzmičući ramenima i sklanjajući glavu.

Oko neke ure noći počme prilaziti susjedstvo i, znajući da je župnik uz nemotnjicu i ova trudnija, prikupi se čeljadi veće neg prošastijeh večeri. Osvem ženskijeh dođe poznati nam meštar Miho, s njime Frano Mihov i još kojigod drugi.

Iza kako posidješe i porazgovaraše se, župnik navijesti molitvu za nemotnjicu, i ustajući počme je, a za njime svi pobožno smolišе dio od rozarija (krunice).

Pred ponoća Jele teže se ustrudi: lapat uzraste, grudi silovito odisahu, duhatnica odeblja i zaigra žestoko. Župnik promisli da jedan novi bljus krvi ne bijaše daleko, nu bojeći se da s tijem i ne svrši, uze tihijem glasom moliti molitve umirućijeh. Sve muško i žensko ondi sakupljeno kleknuvši odgovaraše, ne bez suza, »moli se za nju«. Prođe malo časa toga stanja, kad nemotnjica jednijem mahom sjede na postelju i rukama pokazujući da će joj krv na usta, iskaše kakav sud.

Pritrči jedna ženska sa sudom, i nevoljnica izmetne mnogo; nu ne zaduši je. Živa ostane, ali živa tako da je samo dihala.

Položiše je opeta na postelju, te mazajući je octom, zalijevajući je vodom od naranče i mučeći se nekoliko oko nje, oživješe je. Tada, ćuteći se oslobođena od one tegote u prsima i štogod lakša, otvori oči, povede ih oko sebe i ustavi ih na župniku i, zagledavši se u nj, pruži ruku na propeće koje on držaše, dohvati ga, poljubi — i vraćajući mu ga reče mu:

— Ne boj se, oče... neću jošter umrijet... znaš što sam ti rekla? — Onako ima bit.... — Sad sam lakša, i malo ću počinut.... Hajde i ti počini.... gledaj me sutra... oko... ne — kad on dođe.

— Biće, sestro, što Bog ushtjetbude, odgovori joj stavno župnik. Ti utoliko uzdigni pamet i srce k Jezusu propetomu, ere čas se približa.

Jele sklapajući ruke odgovori jednu riječ »spravna sam«, pak spusti veđe — jali na san, jali na bešćutljivo zanesenje izmorenoga duha — ne znam; i tako traja do pred zoru.

Župnik još neko vrijeme slijedi molitvu, pak uzme stolac, sjede uz prozor kod sobnijeh vrata, skloni glavu na naslon istoga prozora i zadrijema.

Ženice nadute s velikoga mučanja, videći se već slobodne, odriješiše jezik, te šaptom udri da se izgovore česa bijahu pune. Marija i Lukre istociliše im do kraja sve što Jele, što li župnik pripovidjeli bijahu, i baš vrhu toga šapat se dijelio.

Kako paka naše ženice dijeljahu svoje mnijenje o ovemu poslu, ne umijem pripovidjet. Znam samo da ne bijaše među njima sloge, er jedna je vjerovala da tako sve

može biti, — druga nikako, nego da je klapa. Nike Lučina govorila je da je i prije bilo takijeh stvari na svijetu, zato da može i opeta. Lukre stara ne dâ o temu ni opepelit, ona drugoga razloga nije znala nego — mrtvi uskrsnut ne mogu, i ino nije htjela čuti.

Videći žene nepogodne, umiješa se među njih i meštar Miho, te mudrujući s nekakvijem njegovijem izgleđima kojijeh bijaše vidio na Žmirnam, s nekom pripovijesti o Miždraku s Vrbice[3]) koji je, kako on veljaše, nazad pet stotina godišta bijaše izišô iz groba, prikazô se svojoj ženi, s njom večerô i opeta vratio se u grob; i su pet šest njegovijeh — **Kristo santo** — zabuši žensku pamet tako da one, ako i silom, proždrijeÅ¡e Mihovo mudrovanje, te zamuknuše kako oparene.

XV.

Iza Žarkovice[1]) istom istom pucaše zora. Od pô neba put zapada joštera sjajahu zvijezde i, na oni sumnjivi zdračak koji nije ni tmina ni vidjelo, joštera tvari pred okom igrahu u magli mutne i nerazabrane, a dvojica jur putovahu ispod Petke kroz baštinu Điva Vraga. — Kuda će u to doba i tijem putem? — Eno ih mimo kuću gospa-revu. — Eno ih navrh glavice; — okrenuše na desno. — Dobro — idu na Goricu S. Vlaha.

Ko su? — Po hodu ljudi su sredovječni: jedan je visok tankovit, a drugi niska stasa i širokijeh pleća. Po raz-

[3]) O Miždraku s Vrbice pokojni Meštar Miho i meni je štogodi pripovijedô, kada bi me vozio u lađi po Gružu; nu otkuda tu pričicu bijaše isisô, ili nije znô, ili nije htio pripovidjet mi.

[1]) **Žarkovica**, brijeg na istočnoj strani Dubrovnika.

govoru i nošnji pomorci su. Kad ih dostigosmo, manji veljaše većemu:

— Oni se imadu bit noćas bacili **a tràverso**[2]) i držali se **dè fora**[3]) Lokruma, a pak u zoru s ovo **bave** (daha) od kraja uporaviće put Gruža.

— A sinoć kad si ih ugledô, gdje su se nahodili? — upita visoki.

— Ja sam ih ugledô s Tocila na zahod sunca, i bili su... jedno sedam osam milja nadvoru prema Mrkanu.

— Ama jesi li ti poznô dobro pulaku?[4])

— Boga ti, kapetane, što govoriš? Jedan brod s kojijem sam **navègô** (brodio) deset godišta za **nostroma**, nećeš da ga poznam? Bih ga, ovega mi mora! poznô petnest milja nadvoru, samo da mu vidim **arbùratu** (jedrila).

S ovijem razgovorom dopriješe pred crkvicu S. Vlaha. Tu najprvo kleknuše i pomoliše se Bogu i dubrovačkomu parcu, pak se okrenuše k moru i upriješe očima put obzorja.

Lijepo ti li je o svanuću obzorje sa Gorice! — Nad tobom je čisto jugoslavljansko nebo bez oblaka: zlatnorudo na istoku, gasi se i plávi pomalo kako odmiče put visine; na srijedi razlijeva se u modro, koje opeta, na zapad slazeći, tamni pridnu gdje se s morem grli, sinje ostaje s rubom crvenkastijem. — Pod tobom je jadransko more; od istoka preko juga do zapada kraja mu ne dosižeš, a na jutrnjoj tišini val za valom tiho gibajući, krasno odsijeva ti svu nebesku boju. — Od sjevera do istoka brda ustavljaju ti pogled; ali pobrđem sela namještena čarobno iz-

[2]) **A tràverso** — popriječko prema vjetru.
[3]) **Dè fora** — zdvora.
[4]) **Pulaka**, polaka, brod su tri katarge ili jedrila.

gledaju kroz vlažnu maglu od sunca još nerastrgnutu. Tuda Trsteno divi se sa svojim gorostasijem javorima. — Orašac s dubravom maslina, — Petrovo selo sa svojom zavjetnom crkvicom Gospe od Vodica s ledenijem vrutkom žlijebi, — Srđ s ubavijem svojijem Konalom, — varoš Pile sa svojijem perivojima. — Vidiš pod tobom komad Dubrovnika i ogromnu Minčetu; vidiš otok Lokrum i za njime otočiće Mrkan i Bobaru; na lijevu ini Cavtat, a priko njega gube se Konavli sa vrsima Kotorskijeh planina.

I naša dva pomorca zanese divota ovega prizora, te i nehotice okrenuše tamo i amo oči i po više krati, dok ih ustaviše napokon tamo negdje mimo Lokrum na nešto veliko bijelo, usred mora napereno, rekô bi labud razastrtijeh krila.

Oštro je pomorsko oko; ono daleko stiže i vješto je na pučini razaznati brod od broda i poznati ga koji je. Stoga oni visoki, budući se neke čase zagledô, reče manjemu: — Jesu naši.

Pulaka, koju izgledaše i koja već s punijem jedrima približaše se ka gradu, bijaše hvaljeni brod stare gruške kuće Vilenikâ. Svršivši svoj četverogodišnji put, vraćô se sretnji brod k domaćoj luci, ono što se reče rušan i krušan, da zimuje i ponapravi se.

Oni visoki koji ga izgleda Vice je Vilenik, stari kapetan koji, pridavši sinovima zapovijed broda, zamjenjivaše s domaćijem pokojom pomorska stradanja. Oni manji bijaše nostromo Krile, vještiji moru neg li suhu, kojemu od Kalikuta do Brzilja bijaše kako inijem od Tangaroka do Marsilje.

Sunce je pomolilo iza Žarkovice i zdrakom sjajnijem udarajući u jedra pulaki, pozlati ih. Rekô bi da drijevo

bijaše oćućelo sunčani pozdrav, er pod dahom istočnoga vjetra naperi se sprva u vis, kô da bolje ogleda sunce, pak onda zaronivši nosom u valove u slap oko sebe rastjera ih, i čim naprijed zaplovi, gibne malo na desnu pak na lijevu, i odvrati mu pozdrav.

Doprla je na rat od Lokruma i upravila već pulaka mimo grad. Glavni stijeg vije se na krmi; sve tri katarge nose na vrhuncu razvite različne stjegove; okitila se, uresila se, neka bi ljepša na dom prispjela. — Eto je već prema gradu — Neviđenom rukom donja velika jedra na jedan mah sakupljaju se, pak kroz bok žicne plam, za plamom oblak dima, za dimom jekne top, a koppo mu odjekne. Jedan pukne, pak drugi do sedam; — bijaše pozdrav Dubrovniku.

Stari pozdrav, mili pozdrav ondašnjijeh vremena, koji je napunjô veseljem srca starijeh Dubrovčana, koji je suze radosti otisnjivô niz obraz majkama i zaručnicama, koji bi podigô i malo i veliko da trče na Pile gledati putnika, gdje sretno kroz morske pogube zdrav vraća se zagrliti svoje. — Onda je obilnost na moru plovila, pak se u Dubrovnik slijevala, i glasila se je u svome dolasku; a danas lakoma ruka brodarskijeh gospodara i nemarnost mlađijeh kapetana zanemarila je ovi veseli pozdrav. Gluho odlazi drijevo sa domaćijeh žala, a još glušije dolazi; za njega niko ne zna razmi sama mu gospodara, koji s ubitnom radosti dočekuje ga i ne svijetla lica, dok ne vidi da je dobit nadišla trošak i koja mu tisuća upala pod gvozdeni zatvor. Oj lakoma nevoljo, nigdje te ne bilo!

Pulaka dojedri prema Gospi od Milosrđa i tu opeta su pet žestokijeh hitaca pozdravi Božiju Majku i svoga parca S. Vlaha na Gorici; pak onda, razapinjući sakupljena jedra uporavi veselo put gruškijeh žala.

Ostavimo staroga Vicu i nostroma na Gorici da gledaju pulaku koliko im drago. Kad je nagledaju, i bez nas na dom će se vratiti; a mi sađimo prije neg brod ujedri u luku, i viđimo utoliko što se radi u sobi naše nemotnjice.

Veće krati do zore župnik prene se oda sna i pregleda Jelu; u svanuće paka, budući je našô s malijem duhom, užeže svijeću blagosovljenu i stane moliti crkovne molitve. Marija, koja je spala u istoj sobici, ustane i klekne podno postelje. Pristupe također dvije tri susjede i meštar Miho (er ini bijahu otišli svojijem kućama) i kleknu oko postelje.

Jele je već bijela voštanica: vezi su joj upadeni, oči upite i modrijem krugom obastrte, nos osukan, lice izdubljeno, usni puste jošter malo rumenjahne k zubima prionule su; desna ruka leži joj na srcu, lijeva spuštena je niz postelju; diha, ali tako tiho da se istom grudi podižu.

Dan je, i sunce ogrijalo po Babinu kuku, kad u sobi zatutnji, regbi jaki hitac topa s mora, pak nakon časa drugi. Svi koji bijahu oko nemotnjice prenuše se, izdigoše glave i prikidajući molitvu stadoše osluhnjivati. — Slijedi treći hitac, nu prije nego četvrti izduši Jele počme se rumeniti, kreńe ustima, uzmakne lijevu ruku i k desnoj prilagajući je rekô bi da ih jače k srcu pritisne. — Na peti i šesti hitac oči otvori, povede ih okolo sebe, jak da je iza sna; pak na najposljednji obrati ih k župniku i pokazavši rukom put mora, upita glasom čelice: — Je li ovo brod?

Na nenadni ovi glasak ženice, koje prid hicima topova bijahu pozaboravile i Jelu i molitvu, sjeknuše kako obodene i, ciljeći nemaknjivom zenicom nemotnjicu, mnijahu iznebušene da mrtvi progovaraju. Isti meštar Miho, spametna pomorska mrkijenta, džahne se malahno i izmače mu se jedan njegov običajni — o Kristo santo!

Župnik sasvijem da pomnjivo motrijaše Jelu, na tutnjavu topova sjeti se ončas da nekakva promjena opravljaše se u njoj, ništa ne manje smuti se s neobićajnoga slučaja, i ustresenijem glasom odjavi joj: — Ne znam; — pak brže bolje oporaveći se, slijedi neke pobožne uzdahe k Jezusu i Majci Božijoj. Žene opetovaše u glas molitvu, i Jele kretaše usnima. — Uz koju svrhu? — Bog znaše i ona.

Nu kad brod prične pozdravljati Gospu, a topovi bliže i jače odjeknivati u sobi, nemotnjice ožive sasvijem, pruži ruke put strane otkuda joj jek dohodijaše, i reče župniku: — Jesam li ti rekla?... Evo ide... Vjeruješ li mi sada?

Na što župnik: — Biće što Bog ushtije; ali, sestro moja, nemoj se veoma zanositi, moli tvoga Jezusa, ufaj u njega, on je sam moguć zadovoljiti čiste požude srca našega.

Jele, sveđ poslušna svjetu župnikovu, sakupi se neke čase na vruću unutrnju molitvu; pak, budući da joj postelja bijaše tako namještena da se s nje kroz prozor mogaše vidjeti more do Dakse i Koločepa, svršivši molitvu, hotije da je uzdignu na postelju i zaslone, zatijem da joj rastvore prozor neka bi gledala ulazeći brod u luku.

Niko ne vjeruje ono što ona vjeruje; niko se ne nada onemu čemu se ona nada, nu ipak sve joj se pogodi kako djetetu koje ne zna što hoće. Žene se ostrane da joj je slobodno gledati na prozor, i zametnu šapur. — Župnik sjede kod uzglavlja Jelina i pored s njome oči na more upire, ali more ne gleda, nego primeće po pameti, jeda li je moguće da se spodobi snijevanje jedne razgrijane razmnive s istinom, — jeda li je moguće jednomu srcu koje malo časa prije umiraše, na jedan mah začeti ne slutnju, ne nadu,

nego tvrdu vjeru da će vidjeti ono što bezufano do tog časa izgledalo je. — A pak, ako je moguće, može li se to zbiti bez božijega prsta, ili po samoj kakvoj otajnoj moći u nami skrovenoj, koja izdižući duh vrh jedne jur iskopljene i uništene puti, turi ga u beskrajne prostore da traži ono što tijelom svezan zaman je tražio? — A ko bi mogô doći na kraj tomu? — Razmi Boga koji sazda čovjeka i u njemu namjesti ljubav i mržnju, strah i nadu, sumnju i vjeru s hiljadu inijeh protivnoborećijeh se strasti, niko, niko ne istomači ljucko srce. Zanesen ovijem mislima i župnik čekô je vidjeti kojom svrhom imahu se sva ova zaglaviti.

Devet ura su jutra. — Ćuh s kraja, koji je pomalo tjerô pulaku Vilenika put Gruža, otiđe, što reku pomorci, za suncem, s česa, kad ona dolazuka prema Grebènima[5]), stigne je vjetric poludnevni i tisne je veselo put unutrašnje luke. Jedri ona sa svijem jedrima, i istom pomoli između Dakse i Lapada, a Jele, koja nepomično držaše oči uprte na to vratlo, izdižući obje ruke k nebu zavapi: — Evo ga! — Pak sklapajući ih, pritisne srce u grudima i iznemože.

Utoliko jedri pulaka mimo Daksu, pak, okretajući kormilom na lijevu, divno zavije put Kantafika. Na glas kapetanov dio mrnara leti uz pripredane ljestvice dovrh kataraga i spušta i kupi gornja jedra, a dio s krova duši donja, neka bi plav s umaljenom silom uljegla u luku i pristupila k žuđenomu počivalu. Množ plavčica punijeh gruške mladosti zaveze na susret dobrodošle pomorkinje; u njima voze jedni da to prije pozdrave svoje, voze drugi da bi joj pomogli osidrati se i za kraj se vezati.

---

[5]) **Grebeni,** ljuti gole sred mora na ušću zaliva koji vodi u Gruž.

Prošla je Kantafik, mimošla je prve škare, plovi do pred kuću Vilenika, pak onda pljusne u more sidro ogromno: jedra se prevrnu, a vještijem činom brod se okrene krmom put igala i kroz oka ispusti debela čela, koja prihvaćajući pridošle plavčice vuku ih i svezuju oko kamenitijeh stupova.

Usklik je na igalu, vika je na brodu; viju se kape, mahaju ubručići, grmu čestitanja i pozdravi, ali sasvijem tijem posô se ne ostavlja. Kapetan zapovijeda s krme, nostromo s prove odjekuje; — škripe prekrstači čim se niže snimaju, graju po njima mrnari čim jedra savezuju, kamarot[*]) levènta se na **piku** i **randu** zavija; — štucaju čela po krovu; ono veživa se, ovo u kolač sakuplja se, ino priteže se da ne vjetre prekrstači. Svaki zna što čini, i rabota tako leti da u malo doba sve je na svome mjestu, a pulaka umorna s igre po morskijem valovima, poljulja se još malo, pak sjede odmoriti se utegnuta na sidru i svezima, kako ubava gospođica nakon notnjeg plesa na domaćemu svilen-divanu uzmetnuta.

Niz bok osidranoga broda spuštena je ljestvica; — niza nju hitro omiče jedan mrnar, — dočekuje ga i prima plavčica koju na veslima oprtu drži jedan sam vozar. — Netom sađe u nju mrnar, a ona otisne put donjega škara.

Mrnar je visoka stasa. Gledajući mu na gusti crni brk i na gavran-kosu, po kojijem tamo i amo promicahu bijeli pramci, sudio bi mu blizu pedeset godina. Ali nije tako; on je čovjek u cijeloj snazi, upravan, širokijeh pleći, zagorjena ali jošter krasna lica. Oči crne i ognjevite ispod nabijene kape odsijevaju mu dušu posve jaku, okaljenu u pomorskijem pogubama i trudima; — usni stisnute, sa-

---

*) **Kamarot** — mrnarić koji služi u sobi kapetanovoj.

kupljeno čelo i obrve znak su zamišljene mu pameti; — pogled čas upravljen nekud put Nikoline crkve, čas put mjesta gdje ga imaše izmetnuti vozar, kaže želju tamo prije preletjeti; i da je baš tako, svjedoči mu ruka koja češće pripomaga vozaru neka bi jače i naglije tiskô.

Sukne plavčica kako jegulja mimo donji škar. Proto Božo i meštri koji rabotahu oko istegnutoga brika, nadazriješe stranoga mrnara, ali niti ga poznaju, niti se domišljaju ko bi mogô biti: — a plavčica vozi, vozi do pristupa pod Nikolinom crkvom i tu se ustavi.

Bijaše isteklo vremena otkad pulaka pomoli ispod Dakse, dok se osidra i namjesti; ali koliko god bijaše dugo to vrijeme, Jele Jozova, otkako je ugleda i iznemože, veće tužnica ne opojavi se. Priklopljena mrtvilom, sklonjene glave, spuštenijeh ruka, samo duhopira, ali joj je srce živo i tako tuče da pokrivku na grudima odiže. — Mni župnik, i s razlogom, da su najzadnji časi, i pripre s okolo stojećijem na molitvu.

Muk duboki u svoj kući. — Kadnokad čuješ uzdignuti se jedan glas i pobožni kojigod uzdah, pak opeta muk dublji i dublji. — Niko u onoj sobi ne kreće se, niko ne diha; — öržek boji se omestit napokonji odihaj umiruće nemotnjice? — Nije, ne! — Ondi pri onoj postelji, gdje se duh s tijelom bori a život sa smrti, gdje se vrijeme prekida, i on o sebi promišlja; a na tu miso kosa mu se ježi, duh mu se uspregne, nemaknjiv upanji se, ere u isto doba i vrh njega smrt ploveći mraznijem prstom dotiče ga i veli mu: — uči!

Makne nemotnjica glavom, uzdahne jekom, rekô bi vjetric priko utegnute tanke žice obješene gudnice, suza na desno oko obori: — sad će izdahnuti . . . evo je . . .

Žamor čuje se uz ulicu i grede to bliže. — Vrata kutnja rastvaraju se, — bahat mnogijeh noga u ulazištu je, — nadno ljestve berba je mala, ko će prije. — neko omakne i korakom od tri do četiri stepena ujedno uzleti na pod.

Župnik oštrijem licem obazre se k vratima od sobice da dočeka onoga koji tako smjelo pohita ometati oni užasni čas nemoćnice, a prije nego on riječ izusti, usrne oni strani mrnar i bacajući se na koljena uz siromašnu postelju, zagrli ono jur studeno tijelo i groznijem suzama polit zavapi:

— Jôh Jele moja! — moja ljubljena Jele! . . Evo ti tvoga Joza. — Docna sam, vidim — ali evo me: — otvori oči, pogledaj me, — poznaj me — tvoj sam Jozo! — Ah jadna mene! — ne čuješ me? — Dakle, Bože, nikoga da zagrlim neg mrtvo tijelo moje nesrećne Jele? . . . Ah Bože . . . Bože . . . . I dalje ne dade mu se. Zajada se, skloni obraz svoj vrh obraza mile svoje supruge, u nj zagleda se natapajući ga vrelijem suzama.

Na ovi bolesni prizor Marija stara i žene ine ciknuše plakati u glase. Župnik riječi ne progovara, nu paček, videći izvršenu Jelinu nadu, oči k nebu izdiže i ražaljen otire suze koje niz stavni obraz mu same se sipahu. Proto Božo koji budući poznô Joza kad na suho iz plavčice iskoči, i ostavljajući rabotu sa svijem meštrima potrči mu nasusret, okupi ga i gredom pripravi na nenadanu i udesnu ovu namjeru, stajaše u vratima od sobe s inijem, i vidjela se koja debela suza gdje se ukradom opazuje niz oporna njihova lica. — Kad srce gruškijeh meštara plače — hee, to znači štogod veliko.

Ali nut čuda neviđena! Jozove vrele suze bijahu stoplile Jelino mramorno lice; uzdasi njegovi bijahu susreli

duh ishodeći joj na usnima: — ustaviše ga, — natrag ga povrnuše. — Jele malo po malo vraćajući se u se, prične biti ćutljiva: — usnima krene, — oživе, — oči otvori, — vidje nad svojijem jedno lice zajadano, — zagleda se, — pozna ga, — uzdigne polumrtve ruke, — zagrli ga, i glasom u kojemu napokonja sila života, strast, ljubav, sve sakupljeno bijaše, zavapi: — Ah Jozo! ! . . . Bože dobri, hvala ti! — eto sam ga vidjela prije smrti! — I celova ljubljenoga svoga druga.

Pritisne Jozo svoje usni k usnima svoje Jele, niti veće ih ocjepiva; — hoće da joj udahne dio svoju duše, da je sa svojom oživе, da je sebi povrati. — Mnogo čudesa je opravila jedna čista ljubav, ali ovdi izgubi i ona svoju moć: — žešći je zub smrtni nego celov najgoruće ljubavi.

Otrgne se Jele s usni Jozovih, otpusti ruke kojijem ga držaše zagrljena, pak mu tiho tiho reče: — Jozo mili, s Bogom . . . Bog mi bijaše objavio da ću te zagrliti prije nego umrem; — to mi je uzdržalo dušu na ustima. — Eto sam te vidjela . . . celivala . . . celivô si me. — Ja idem . . . Baldo i Pasko zovu me . . . vidim ih . . . idem s njima čekat te gori: . . . pritisni me bolje k srcu . . . s Bogom, Jozo moj ! . . . Bože, primi dušu mo . . . i ne doreče, er izdahne na srcu svoga druga.

Prhne duh put rajskijeh dvora ostavljajući na usnima mrtve jedan andioski osmijeh. — Čemu ti smrtni osmijeh? Da li je u izdahnuću vidjela svoju djecu gdje joj idahu nasusret, i osmijehne im se materinskijem posmijehom, — ili je stega usione smrti, koja podrugljivijem osmijehom odgovori na vas ovi prem plačni i žalosni prizor? — Neka gata ko hoće, ja za mene dogatô sam.

XVI.

Svaku povijest trebuje nekako zaglavtii. Moja je zaglavljena sa žalosnom smrti Jelinom, i tamo preko smrti što ćeš veće tražiti? — Nu znam da mnozijem činiće se ovo nenadno bahnuće Jozovo na samo izdahnuće svoje zaručnice izvanredno, nedomak istine. — Ako ćeš mi vjerovat, riječu ti, prijatelju moj, da ovo bijaše stvar posve naravna i da je jedan od onijeh raznijeh slučaja koji tjeraju naše tužne pomorce. Evo me da ti ga kažem.

Kad najposljednji put jedrijaše nesrećni **Bete** iz Đenove put našega zamorja, budući dopro na pogled otoka Maritima, susrete ga južni vjetar koji mu se je protivio da prevali u Malteško zalivo. Na zapovijed kapetanovu uze tada jedriti na izvitak protiva vjetru; s večera ončas užeže se svijetnjak veljački na **provi**, znak pomorski da se ubjegne kobno susretanje broda s brodom po mrklom tmini sjemo tamo jedrećijem.

Ta noć za nesreću pane tamna bez zvijezde na nebu; vjetar pripiraše i tjeraše brod svojom stazom; kad pred ponoća vikne straža s **prove**: — Brod na nas! — Skočiše svi kolici. — Kapetan viče: — Kako nam dohodi? — Straža odgovara: — Uprav po boku desnomu. — Kapetan slijedi: — Kormilo na desno i sakupi **randu.**

Ali prije nego se išta izvrši, silovito jekne nenadani brod u bok Betin, presiječe ga, poduši, preko njega pregazi, i naprijed. — Začu se užasni vapaj na tonućemu Beti, pak sve jednaga iščezne sred morskijeh ponora. Noć brani vidjeti ostade li ikakva živa duša na površju valova, samo iza kako već projedri nastupni brod, opazi družina mu gdje jedna osoba slažaše sa kljuna na krov. To

bijaše jedan mrnar koji je sreću imô, kad udari brod o brod, uhititi se za čelo katarge preko kljuna pružene i, viseći vrh ponora, jedini on spasit se između dvanest nesrećnijeh Betinijeh drugova.

Prihvati spasenoga družina nepoznatoga broda i, pokrijepivši ga malahno pićem, odvede ga kapetanu, koji nakon tankoga ispita i teške zakletve da nikomu neće se odati za mrnara podušenoga Bete, zapiše ga za meštra među svoje.

Spaseni mrnar ne bješe ini nego Jozo Baldov, a nastupni brod jedna veljačka španjolska trokatarga, koja iz Mesine i Palerma puna voćijâ i raznijeh trgovina jedrijaše put Novoga Orleansa i Avane.

Putovaše do tamo cijela tri mjeseca, pak iskrcavši voćija u Novomu Orleansu, otpraviše k Avani, gdje iskrcaše inu trgovinu, i nakrcavši se paka duhanom, uporaviše natrag put Španje.

Kod S. Tome od Antila, u jednoj oluji kakva samo sred Antila može uzbijesniti, slomiju se Španjolcu glavna i sprednja katarga, pak onda, premetan sjemo tamo od bjesnoće valova, nabode se nasvrhu na nekakve podmorske hridi, gdje i ostane. Bog i more osvetiše Betu.

Kapetan su nekoliko druga vrže se u veliku lađu da ište spasenje, vozeći na sreću put kakva igala; nu zaludu, er se potopi. Jozo sa drugom dvojicom ostade na brodu među hridima ukovanu, i to je bilo njihovo spasenje. Er iza kako održaše se na njemu, i dan i noć čamiše gledajući na svakčas smrt pred očima, na jutro opazi ih jedna portugeska plav i spasi ih.

S Portugezom odjedri Jozo put istočnijeh Indija, otkuda, nakon dvije godine i više, vrate se u Lizbonu. Tu

nađe pulaku Vilenika, s kojom otide prvo na Maltu, gdje kapetan hotije učiniti svoju četrdeseticu i očistiti družinu i brod od svake sumnje od nemoći, pak onda u petnest dana dojedri u Gruž, i zateče na izdahnuću svoju plačnu Jelu.

Po smrti Jelinoj osamljena na pustu domu ne htje ga ostaviti proto Božo, dali, ljubeći ga kako svoje dijete, uze ga k sebi, gdje i dožive.

Kad ja dođoh u Mihajlo, nađoh joštera žive Mariju staru i meštra Miha. Marija bijaše održala riječ mačetu Jelinu, er po smrti tužnice uze je sobom i sa svijem njornjotanjem neke nje glasovite nevjeste, koja žive do danas, njegovaše i bludijaše malo mače dokle od starosti završi. Oplaka je starica žestoko, er s njome izgubi jedinu spomenu koja joj ostajaše od zaljubljene svoje nemotnjice.

Meštar Miho u starosti svojoj, kada već ponestade rabote na gruškijem škarima, u lađici, njegovom rukom građenom, prevazaše po luci do Rijeke i Zatona mještane. I mene je često prevažô i vozeći me povijedô bi mi prošla svoja pomorska stradanja.

Jednom, ne znam ni sam kako, razgovarajući se s njime, slučajno spomenuh **Betu.** Na što starac, kô da sam ga u kakvu ranu uvrijedio, zaječi, pušti veslo, prekrsti ruke, i klimajući glavom zavapi: — O gosparu paroče! da ti znaš koliko je kuća nesrećni Bete u crno zavio, ne bi, Kristo santo, nigda ga spomenuo! — Vaskolik Gruž oplaka s njega. — Pak okretajući se i pokaživajući prstom, slijedi: — A vidiš li onu kuću ondje?

Puštih starca nek mu malo oduši naduto srce, te ga zapitah uzrok svega tega, i u toj prigodi pripovije mi, na njegov način, smrt svoje susjede Jele i Jozova stradanja

nakon Betina izgubljenja. — Smrt Jelinu, reče mi, gledô sam mojijem očima; — a kako se izgubi Bete, i Jozo sam samcat **skapùlâ** (spasi se) i nakon tri godišta prispije kô iz nebesa na smrt ženinu, od istoga Joza čuo sam pripovijedat.

A ja jedno i drugo, moj mili štioče, priopćio sam ti malo prije.

U Gružu, na Krstov dan 1868.